

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Maria Stål Lindgren

Vid misstanke om brott mot barn

– En studie kring barnets
rättsskydd

Examensarbete
30 ECTS

Handledare
Docent Titti Mattsson

Socialrätt/familjerätt

Ht 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
1 INLEDNING	8
1.1 Syfte och frågeställningar	8
1.2 Avgränsning	9
1.3 Metod och material	10
1.4 Disposition	10
2 BARNETS RÄTTIGHETER	12
2.1 Grundläggande rättigheter	12
2.2 FN:s konvention om barnets rättigheter	12
2.2.1 Begreppet barn och grundläggande principer	13
2.2.1.1 Förbud mot diskriminering art 2	13
2.2.1.2 Barnets bästa art 3	14
2.2.1.3 Rätten att uttrycka sina åsikter art 12	15
2.2.2 Barnets behov av skydd	16
3 BARN SOM BROTTSOFFER	17
3.1 En ökning av brott mot barn	17
3.2 Grundläggande begrepp	17
3.2.1 Målsägande	18
3.3 Förundersökning	19
3.3.1 Förhör	21
3.3.2 Särregler vid förhör av barn	21
3.3.2.1 Kognitiv intervju	23
3.3.3 Bevisning	24
3.3.3.1 Värdering av barnets utsaga	24
3.4 Barnets företrädare i straffprocessen	26
3.4.1 Målsägandebiträde	27

3.4.2	Särskild företrädare för barn	28
4	DET SOCIALA SKYDDSNÄTET FÖR BARNET	30
4.1	Vårdnadshavarens ansvar	30
4.2	Reformering av socialtjänstlagen	31
4.3	Gällande rätt	31
4.3.1	Skyldighet att utreda	33
4.3.2	Barnets rätt att komma till tals	34
4.4	Beslut om insats	35
4.4.1	Frivilliga insatser	35
4.4.2	Insatser med stöd av LVU	36
4.4.2.1	Offentligt biträde i LVU mål	37
4.4.3	Vårdnadsöverflyttning	38
5	SAMVERKAN MELLAN MYNDIGHETER	39
5.1	Bakgrund	39
5.2	Skyldighet att samverka när barnet riskerar att fara illa	40
5.2.1	Samrådsgrupper	40
5.3	Sekretessregler	41
5.4	Barnahus	42
5.4.1	Utvärdering av barnahus	43
6	ANALYS	45
6.1	Barnkonventionen ökar barnets rättigheter.	45
6.2	Barnets rättsskydd	45
6.3	Samverkan mellan myndigheter	47
6.4	Slutsatser	48
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	50
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	53

Summary

This study concerns the situation of children who are crime victims. It investigates the legal protection of children during a legal process. Children as crime victims are an especially vulnerable group within society and the community needs to apply special rules in order to ensure their legal protection during the legal process.

The aim of this study is to investigate children's legal protection in situations where violent crime against children is suspected – by describing the different actors and the cooperation between these actors during social and criminal law litigations.

Previous studies have shown that, for several reasons, children do not have the same opportunities as adults in legal processes. One reason is the fact that a child does not have autonomy under the law. Thus the child lacks legal capacity and cannot speak for itself in the legal process. This has been addressed by entitling children to a representative (actor) who is assigned during the legal process. This representative may be a victim's counsel, a special representative or a public counsel.

The purpose of assigning a representative is to strengthen the child's legal position as well as to look after their interests during the case and provide help and support.

Cases where a special representative is appointed for the child differ from those where a victim's counsel is assigned in that the legal guardian or a person close to the legal guardian is suspected of the crime committed against the child. A public counsel is employed when the child requires care under the law with special rules regarding care of the young. If the child is younger than 15 years, the public counsel is also the child's representative. If the representative is of a different opinion than the child, he should, while considering the child's wishes, represent the point of view that best serves the child's interest.

When there is suspicion of crime against a child, it is vital that the authorities cooperate. The Social Welfare Committee is the authority responsible for assuring cooperation. This authority's responsibility is to look after the interest of children and adolescents who are at risk, and whose parents are not capable of supporting them. In Sweden so called "children's houses" (*barnahus*) have been established in a number of cities in order to improve structural cooperation between authorities. The children's houses aim to create a safe and child friendly environment where representatives for the police, the public prosecutor, forensic practitioners and social workers are available. The child does not need to be taken to different places for interrogations and examinations during the police investigation. A newly completed evaluation of an experimental study leads support is the idea that the creation of "children's houses" has increases the quality from the child's point of view. Children can make their voices heard in interrogations, and they can also be medically examined. Furthermore, special representatives

are assigned to the children to a greater extent in cities that have a children's house. The study showed that the main challenge lay in coordinating the sets of rules governing the different authorities in cooperation. Children's houses are run by two separate sets of rules that, among other things, involve different confidentiality regulations. In some cases this may lead to norm conflicts between the child's best interest and an efficient legal process. This is why some of the social workers expressed a certain insecurity regarding interpretation and application of the confidentiality regulations, which in turn may hinder cooperation.

After having performed a critical examination of the current legislation regarding the demands for suitability made upon those who are appointed to represent children, I have noted a discrepancy which cannot be justified. In the law concerning special representatives it is stated that persons who, due to their *skills* and *experiences*, as well as *personal suitability*, are especially qualified for the task should be assigned. However, these demands for skills, experience and personal suitability are not regulated in any legal texts regarding victim's counsels or public counsels. In conclusion, I think that the current legislation should be changed so that those three laws place similar demands for suitability requirements should also include special education regarding children. In the future, the education of special lawyers dealing with children's rights would improve new legal rights and represent an additional step in the right direction.

Sammanfattning

Arbetet handlar om barn som brottsoffer och behandlar barnets rättsskydd vid brottmålsprocessen. Barn som brottsoffer är en särskilt utsatt grupp i samhället, vilken därav har behov av särskilda regler i processen för att erhålla rättsskydd. Syftet med detta arbete är att undersöka barnets rättsskydd i samband med att barn misstänks vara utsatta för våldsbrott genom att redogöra för aktörsskapen och samverkan mellan dessa aktörer i social- och straffrättsliga processer.

I arbetet har det visat sig att barn inte har samma förutsättningar som vuxna i rättsprocessen. En anledning är att barnet inte har någon rådande autonomi. Barnet saknar processkapacitet och kan därmed inte själv föra sin talan i rättsprocessen. Detta har åtgärdats genom att barnet har rätt att få tilldelat sig en ställföreträdare (aktör) i rättsprocessen. Det kan vara ett målsägandebitråde, en särskild företrädare eller ett offentligt biträde. Syftet med en ställföreträdare är att stärka brottsoffrets processuella ställning och ta tillvara barnets intressen i målet samt lämna hjälp och stöd. Ett förordnande om en särskild företrädare till barnet skiljer sig åt i förhållande till ett förordnande om ett målsägandebitråde i den bemärkelsen att det i dessa fall är en vårdnadshavare eller någon som står vårdnadshavaren nära som misstänks för brott mot barnet. Ett offentligt biträde förordnas till barnet när barnet är i behov av vård enligt lag med särskilda bestämmelser om vård av unga. Om barnet är under 15 år är det offentliga biträdet även ställföreträdare för barnet. Det offentliga biträdet ska framföra barnets synpunkter vid förhandlingen i domstol. Om biträdet har en annan uppfattning än barnet bör han eller hon med beaktande av barnets önskemål hävda den uppfattningen som bäst tjänar barnets intresse.

När ett barn misstänks vara utsatt för brott är det av vikt att myndigheter samverkar. Socialnämnden är den myndighet som är ytterst ansvarig för att samverkan förs. Denna myndighet (aktör) har ett långtgående ansvar för barn och unga som riskerar att fara illa och föräldrarna inte har förmågan att stötta barnen. Sverige har i flera städer på försök infört så kallade barnahus, vilka arbetar med en strukturell samverkan mellan myndigheter. Barnahus har som målsättning att barn som utsatts för brott kommer till en trygg och barnanpassad miljö där det finns polis, åklagare, rättsläkare och socionomer. Barnet behöver därmed inte slussas runt till olika ställen för förhör och undersökning under förundersökningen. I en färdigställd utvärdering av försöksverksamheten finns stöd för att etableringen av barnahus ger en kvalitetshöjning ur ett barnperspektiv. Förundersökning inleds i högre utsträckning i dessa orter och barnen tas emot i en barnanpassad miljö. Barnen kommer till tals genom förhör och undersöks medicinskt. Dessutom blir barnen tilldelade en särskild företrädare i högre utsträckning i de orter där ett barnahus är placerat. Svårigheterna har visat sig vara de regelsystem som reglerar de samverkande myndigheternas verksamheter. I barnahus föreligger två olika regelsystem som har olika karaktärer samt olika

sekretessregler att följa vilket i vissa fall kan leda till att det förekommer normkonflikter mellan barnets bästa och en effektiv rättsprocess. Detta har inneburit att den sociala professionen i viss mån uttryckt osäkerhet hur sekretessreglerna ska tolkas och tillämpas vilket i sin tur leder till hinder i samarbetet.

Efter en kritisk granskning av gällande rättsregler i fråga om de lämplighetskrav som ställs på de företrädare som förordnas för barnen har jag sett en diskrepans som inte är försvarbar. I lag om särskild företrädare för barn stadgas att den som på grund av *sina kunskaper och erfarenheter* samt *personliga egenskaper* är *särskilt lämplig* för uppdraget får förordnas. I fråga om målsägarbiträdet och det offentliga biträdet finns däremot inte kraven på kunskap, erfarenheter och personliga egenskaper reglerat i lagtext. Slutsatsen är att jag anser att lagstiftningen bör ändras genom att det i dessa tre lagar får likvärdiga lämplighetskrav gällande de aktörer som företräder barn. I detta lämplighetkrav bör också enligt min uppfattning vara personer som har särskild utbildning rörande barn. Att i framtiden utbilda särskilda barnrättsjurister skulle barnets rättsskydd öka, som ett ytterligare steg i rätt riktning.

Förord

Jag har ett genuint intresse för barn, vilket även har visat sig i mitt yrkesval. Till att börja med utbildade jag mig till barnskötare och när jag sedan kom i kontakt med juridiken på komvux fann jag att det i stället var med barnets rättigheter jag ville arbeta med.

Alla har vi på ett eller annat sätt blivit medvetna om att vissa barn far illa idag, trots vår välfärd. Ett barn har inte samma förutsättningar i de vuxnas rättssystem och behöver hjälp att ta till vara på sina rättigheter för att uppnå lika villkor. Det kan handla om vårdnadsmål, unga lagöverträdare, asylsökande barn, tvångsvård av unga eller barn som brottsoffer.

I förekommande arbete har jag valt att beskriva barns utsatthet som brottsoffer.

Under utbildningen har jag haft förmånen att praktisera hos polismyndigheten vid familjeenheten i Lund under en period och därigenom fått en nära inblick i ärenden som rör barn. Jag har sett hur förhör med barn praktiskt går till och därefter fått möjlighet att tala med barnutredaren och fått svar på mina funderingar. Jag har varit i kontakt med olika advokater för att bilda mig en uppfattning om hur de arbetar. Jag har även arbetat på länsrätten i Malmö och där fått möjlighet att specialisera mig på LVU mål. Insynen i det praktiska arbetet med barnen har varit en viktig del för mig vid skrivandet av detta arbete.

Nu har jag snart nått mitt mål och ser fram emot att börja arbeta med dessa viktiga frågor! Mina år på Juridicum har berikat mitt liv genom nya kunskaper och nya vänner.

Jag vill tacka min man Fredrik och mina tre härliga tjejer, Madeleine, Josefine och Jacqueline för att ni finns och att jag får dela vardagen med er.

Jag vill även tacka min handledare Titti Mattsson för att du delar med dig av din entusiasm och kunskap.

Lund November 2008

Maria Stål Lindgren

Förkortningar

BK	FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen
BrB	Brottsbalk (1962:700)
FuK	Förundersökningskungörelse (1947:948)
FL	Förvaltningslag (1986:223)
FB	Föräldrabalk (1949:381)
HSL	Hälso- och sjukvårdslag (1982:763)
Kap.	Kapitel
JO	Justitieombudsmannen
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
LOM	Lag (1988:609) om målsägandebiträde
LRB	Lag (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott
LSF	Lag (1999:997) om särskild företrädare för barn
NJA	Nytt Juridiskt arkiv
PolisL	Polislag (1984:387)
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen (2003:593)
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RhjL	Rättshjälpslag (1996:1619)
SekrL	Sekretesslag (1980:100)

SoL

Socialtjänstlag (2001:453)

SOU

Statens offentliga utredningar

1 Inledning

Under senare år har samhället fokuserat på brottsoffrens situation samtidigt som barnperspektivet har stärkts i flera avseenden. Sverige har ratificerat barnkonventionen vilket innebär att Sverige påtagit sig en internationell, folkrättslig förpliktelse att följa konventionens bestämmelser. Svensk lagtext har blivit mer fokuserad på barnets rättigheter genom i lag införda regler om barnets bästa.

Barn är en grupp i samhället som är särskilt utsatta när de förekommer i kategorin som brottsoffer. Inom polisen har arbetet där barn misstänks vara utsatt för brott blivit ett högprioriterat område. Skyndsamhetsprincipen gäller under förundersökning i brottmål och när barn är inblandade har det satts en gräns på tre månader för att utreda brott, när det finns en misstänkt. Svårigheten med dessa ärenden är bland annat att få fram tillräcklig bevisning för en kommande rättegång. För att skapa rättssäkerhet företräds barnet av en ställföreträdare. Åklagaren ansöker hos tingsrätten om ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare. Dessa företrädare ska tillvarata barnets intressen i målet samt lämna stöd och hjälp.

När ett barn misstänks vara utsatt för ett brott är det av vikt att samverka mellan myndigheter fungerar tillfredsställande. Ett nytt institut, vilket benämns barnahus har under två år varit försöksverksamhet på olika platser i Sverige. Verksamheten har som mål att i framtiden bättre kunna ta tillvara på barnets rättigheter i processen samt att barnet inte behöver slussas runt på olika ställen i förundersökningen. Berörda aktörer samlas på ett ställe och barnet kommer till en barnanpassad miljö.

Med begreppet *barnets rättsskydd* avses i arbetet vara den rättighet barnet har att erhålla stöd och skydd av samhället när han eller hon misstänks vara utsatt för brott.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att undersöka barnets rättsskydd i samband med att barn misstänks vara utsatta för våldsbrott eller sexuella övergrepp; genom att redogöra för aktörsskapen och samverka mellan aktörer i social- och straffrättsliga processer. För att undersöka barnets rättsskydd avser jag att behandla de särskilda skyddsregler för barnet som förekommer i såväl straffprocessen som socialrättsliga sammanhang vid ovan nämnda brottslighet.

Frågeställningar i föreliggande arbete:

- Vilka intressen företräder aktörerna i brottmål?
- Vilka intressen företräder aktörerna i socialtjänsten?
- Har rättsskyddet för barnet stärkts efter att institutet barnahus har inrättats?

De aktörer som avses att redogöras för är de juridiska biträdena som företräder barnet i rättsprocessen samt socialtjänsten vilken har huvudansvaret för samverkan mellan myndigheter när ett barn riskerar att fara illa. Under arbetets gång har frågan uppkommit om lagstiftningens tillräcklighet angående barnets rättsskydd i lag om målsägandebiträde och lag om offentligt biträde. Även denna fråga har arbetet för avsikt att besvara och jag kommer därmed att kritiskt granska gällande lagstiftning och lämna egna slutsatser kring detta.

1.2 Avgränsning

Arbetet bygger i huvudsak på den nationella rätten. Genom att Sverige är folkrättsligt skyldiga att följa FN:s barnkonvention, har jag valt att redogöra för relevanta artiklar, utifrån detta arbete och därmed i viss mån även inkludera den internationella rätten.

De brott som är aktuella i detta arbete är våldsbrott och sexuella övergrepp mot barn. Jag har gjort den begränsningen med anledning av att barn är särskilt utsatta i dessa svåra måltyper. Den rättsliga regleringen som är intressant för arbetet är straffrätt, socialrätt, samt i viss mån familjerätt.

Vad beträffar straffprocessen kommer arbetet att fokusera på barnets rättsskydd under *förundersökningen* men i vissa delar även beröra huvudförhandling i domstol. Anledningen till ett ökat fokus på förundersökningen under förevarande arbete är att barnet oftast inte närvarar under själva huvudförhandlingen. Inom socialrättens område kommer arbetet att fokusera på socialtjänstens skyldighet att stödja, hjälpa eller skydda de barn som har ett sådant behov. Myndigheten har därmed en roll som aktör i arbetets mening och är därför av vikt att redogöras för. Jag kommer att redogöra för att socialnämnden i första hand ska hjälpa till att lösa problem på frivillig väg men för att skydda ett barn kan tvångsåtgärder förekomma vilket LVU placering är en sådan åtgärd. Jag kommer även att beröra vårdnadsöverflyttning.

I svensk rätt och i BK betraktas en person upp till 18 års ålder som barn. När jag i arbetet använt mig av begreppet barn har det därmed följt naturligt att syfta på en person upp till 18 år. Jag har inte begränsat arbetet till att välja någon särskild åldersfördelning av den anledningen att de reglerade rättigheter och särregler som gäller när barn utsätts för denna typ av brottslighet gäller *alla* barn. Det har därmed inte funnits några skäl till att använda sig av någon specifik åldersfördelning. Alla barn har rätt till en

rättssäker process samt kvalificerat stöd av särskilt kompetenta vuxna, oavsett ålder.

1.3 Metod och material

Till hjälp för detta arbete har använts en sedvanligt rättsdogmatisk metod. I syfte att utreda, systematisera och tolka gällande rätt har studier av lagtext förarbeten, rättspraxis och doktrin legat till grund för framställningen. Perspektivet för barnets rättigheter har varit rättsregler i såväl svensk som internationell rätt. I den internationella rätten har BK:s regler om barnets rättigheter används. I den nationella rätten har utgångspunkten för barnets rättigheter varit sociallagstiftningen och föräldrabalken (FB). Den rättspraxis som använts har fått illustrera vissa särregler för barn i brottmålsprocessen. I arbetet har använts ämbetsberättelser från Justitieombudsmannen (JO) för att förtydliga gällande rätt i vissa avseenden. I arbetet har också använts nyutkommen forskning inom området om samverkan i barnahus. Eftersom försöksverksamheten i barnahus endast funnits i två år har annan informationen varit begränsad i detta avseende. Under arbetets gång har en utvärdering av verksamheten blivit klar och jag har då kunnat hänvisa till denna.

En rättssociologisk studie författad av Anna Sonander - *Att arbeta med barn som brottsoffer* har varit en inspirationskälla för mig. Skrivelser från Socialstyrelsen har också varit behjälpligt vid åstadkommandet av detta arbete. Även en handbok från Åklagarmyndigheten angående handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn har varit till god hjälp.

1.4 Disposition

Uppsatsen initieras med en beskrivning om barnets rättigheter (2). Avsnittet därefter behandlar FN:s konvention om barnets rättigheter och de principer som ska vara styrande för tolkningen av övriga artiklar i konventionen.

Nästföljande kapitel (3) har benämningen "*Barn som brottsoffer*". De första avsnitten innefattar inledningsvis statistik om brott mot barn och en redogörelse av grundläggande begrepp samt målsägandebegreppet. Därefter kommer en kortare redogörelse om förundersökningen vilket övergår i avsnitt om förhör och de särregler som gäller vid förhör med barn. Det följs vidare av en beskrivning av en förhörsmetod, vilken benämns som kognitiv intervju och har visat sig ha en gynnande utveckling av just förhör med barn. Som ett led därefter behandlas avsnitt om bevisvärdering och barnets utsaga. Sista avsnittet handlar om de aktörer som företräder barnen i brottmålsprocessen.

"*Det sociala skydds nätet för barn*" benämns nästa kapitel (4) och inleds med ett avsnitt om vårdnadshavarens ansvar för barnet. Avsnittet följs av en

kortare beskrivning av den reformering som gjorts utav sociallagarna. Det följs av ett avsnitt om gällande rätt och vidare av en beskrivning av utredningsskyldigheten samt en redogörelse om barnets rätt att komma till tals. Nästa avsnitt handlar om olika beslut och insatser som kan vidtas när barnet riskerar att fara illa. Därefter redogörs för det offentliga biträdet, vilken företräder barnet i LVU mål.

Myndigheternas ansvar om samverkan (5) är av stor vikt när barn blivit utsatta för brott. Denna samverkan regleras i lag och jag har valt att redogöra för hur myndigheter i dessa mål samarbetar med varandra och betydelsen av det. Kapitlet börjar med ett avsnitt om historik och följs av avsnittet om myndigheters skyldighet att samarbeta. I avsnittet efter berörs vissa sekretessregler. Sista delen i kapitlet tar upp det så kallade barnhuset vilket är en försöksverksamhet avseende just samverkan och finns på olika orter i Sverige. En utvärdering har utförts inom området vilket jag med intresse följt och därmed kommer att redogöra översiktligt för i förevarande arbete.

I sista kapitlet (6) redogörs för vad som framkommit i arbetet i fråga om barnets rättsskydd. De frågeställningar som ovan formulerats kommer att besvaras och i slutsatsen redogörs för vad jag anser bör göras lagstiftningsmässigt angående barnets rättsskydd.

2 Barnets rättigheter

Detta kapitel har som syfte att behandla barnets grundläggande rättigheter. Barnets rättigheter har stärkts i svensk lagstiftning till följd av att Sverige har ratificerat barnkonventionen (BK). Kapitlet kommer att belysa samhällets skyldigheter med BK:s riktlinjer för att skydda utsatta barn.

2.1 Grundläggande rättigheter

Synen på barn har förändrats över tid genom att tidigare ha varit betraktade som objekt till att idag istället se barnet som ett subjekt med egna rättigheter. Ett barn har idag rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Det är i första hand föräldrarna som har ansvaret för sitt barn. Reglerna om föräldrarnas skyldighet gentemot sitt barn regleras i FB.¹ Om inte föräldrarna har förmåga att skydda sitt barn har samhället ett övergripande ansvar för att barnet inte far illa. Bestämmelsen om alla människors lika värde, såväl unga som äldre, finns i en av våra grundlagar. Enligt 1 kap. 2 § RF stadgas respekten för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Vidare anges att det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etnisk ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person.

Europakonventionen är inkorporerad i svensk lagstiftning och gäller såsom lag.² I Europakonventionen artikel 3 behandlas rättigheten att ingen får utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Bestämmelsen innebär att både vuxna och barn har rätt till skydd mot misshandel och andra övergrepp. Det har under åren blivit klart att barn har särskilt behov av skydd och därmed har BK bildats. Utgångspunkten i BK är barnperspektivet.³

2.2 FN:s konvention om barnets rättigheter

BK antogs den 20 november 1989. Sverige ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter i juni 1990.⁴ BK är betydelsefull i arbetet med barn så till vida att den riktar uppmärksamhet på barnet och sätter press på

¹ Se avsnitt 4.1

² Prop.1993/94:117

³ SOU 1997:116 s. 18

⁴ Handbok om barnkonventionen s. 13

beslutsfattare.⁵ BK är bindande för de länder som har skrivit under den, genom att den inhemska lagstiftningen ska stämma överens med BK:s bestämmelser.⁶ Enligt artikel 44 ska staterna regelbundet rapportera till FN:s kommitté för barnets rättigheter vilka åtgärder som vidtagits för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen och vilka framsteg som gjorts. Efter att en stat ratificerat BK ska staten rapportera till kommittén första gången efter två år. Därefter ska rapportering ske var femte år. Regeringen är ytterst ansvarig för att BK följs.⁷ Enligt artikel 4 BK ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen.

2.2.1 Begreppet barn och grundläggande principer

BK har en grundläggande syn att barn är egna individer med egna rättigheter och skyldigheter. Barnen ges därmed fullt och lika människovärde. Enligt artikel 41 finns inga hinder mot att en stat har bestämmelser som går längre vad gäller att förverkliga barnets rättigheter. Med barn enligt BK menas enligt artikel 1 varje människa under 18 år. I svensk lagstiftning räknas enligt 1 kap. 2 § SoL. personer upp till 18 år som barn, jämfört med LVU där vård av unga kan beslutas upp till 20 år enligt 1 § tredje stycket och 3 § LVU.

BK innehåller fyra grundläggande principer vilka ska vara styrande för tolkningen av övriga artiklar och samtidigt ha en självständig betydelse:

- förbud mot diskriminering enligt art 2
- barnets bästa enligt artikel 3
- rätten till liv enligt artikel 6
- rätten att uttrycka sina åsikter enligt artikel 12

Artikel 2, 3 och 12 är relevant för detta arbete och kommer att redovisas för nedan.

2.2.1.1 Förbud mot diskriminering art 2

1. konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller

⁵ Prop. 1997/98:182 s. 18

⁶ Handbok om barnkonventionen s. 13, Ewerlöf G. m.fl. *Barnets Bästa, Om föräldrars ansvar* s. 187

⁷ Handbok om barnkonventionen s. 14

vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

2. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.

FN:s barnrättskommitté har definierat artikeln som en grundläggande princip. Kommittén har understrukt vikten av att särskilt uppmärksamma grupper och barn som har sämre förutsättningar. Barn som brottsoffer är en sådan utsatt grupp. Genom en grundlagsändring år 2003 finns svenskt lagligt stöd för att barn inte ska diskrimineras på grund av sin ålder eller annan orsak, till exempel funktionshinder.⁸ I undersökningar kring barn som brottsoffer har visat sig att det i denna grupp inte är ovanligt att det förekommer barn med funktionshinder. Det kan därför finnas behov av utbildning rörande olika handikapp för att kunna möta dessa barn på ett kompetent sätt.

2.2.1.2 Barnets bästa art 3

1. Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

2. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder.

3. Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal och lämpighet samt behörig tillsyn.

⁸ SOU 1997:116 s. 71 f, Prop. 2001/02:72, RF 1 kap. 2 §

Begreppet barnets bästa har funnits i svensk lagstiftning sedan 1920-talet.⁹ Vad som är barnets bästa finns ingen förklaring på men i förarbeten sägs:

” vad som är barnets bästa är inte en gång för alla givet. Begreppet är relativt och betyder olika saker för olika människor beroende på hur barnets behov uppfattas av dem. Begreppets innebörd förändras över tid i takt med ny kunskap växer fram och värderingar i samhället förändras.”¹⁰

I svensk lagstiftning tillämpas principen om barnets bästa och finns reglerad i lag på olika ställen. Till exempel i 6 kap 2 a § FB. 1 kap. 2 § SoL, 1 § femte stycket LVU samt 17 § FuK. Enligt BK ska barnets bästa alltid beaktas i åtgärder som rör barn, men behöver dock ej vara utslagsgivande. När andra intressen väger tyngre måste beslutande myndigheter kunna visa att de utfört en sammanvägning av relevanta intressen i det enskilda ärendet. I myndigheters beslut ska visas att ett barnperspektiv beaktats.¹¹

2.2.1.3 Rätten att uttrycka sina åsikter art 12

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Enligt artikel 12 har barnet rätt att komma till tals i frågor som rör honom eller henne. Det finns enligt konventionen ingen nedre åldersgräns för rätten att uttrycka sina åsikter. Barnet är en samhällsindivid med kompetens och kunskap efter sina förutsättningar. Barnets rätt att komma till tals är lagfäst men det är också en fråga om attitydförändringar hos vuxna. Informationsarbete och utbildningsinsatser riktade till personal som arbetar och fattar beslut om barn är viktigt.¹² Vid domstol och administrativa förfaranden ska barnet särskilt beredas möjlighet att höras. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse utifrån sin ålder och mognad.

⁹ 9 § 1920 års lag om barn i äktenskap förekom begreppet barnets bästa rörande vårdnadstvister.

¹⁰ Prop. 1996/97:124 s. 100

¹¹ Prop. 1997/98:182 s. 13

¹² Prop.1997/98:182 s. 16

Inom polismyndigheten finns ingen nedre åldersgräns och förhör kan hållas med en treåring, beroende på språkutvecklingen hos barnet. Under tre år kan ett barn dock ha svårigheter att göra sig förstådd i den bemärkelsen att informationen ska användas i en rättslig prövning.

2.2.2 Barnets behov av skydd

I konventionens artikel 18 anges att föräldrarna har ett gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Artikel 18 ska läsas tillsammans med art 5, art 3 och art 27. Dessa artiklar klargör att det är föräldrarna som har huvudansvaret för att garantera barnets bästa.¹³ Artikel 18 motsvarar 6 kap. 2 § andra stycket FB:s bestämmelse om att föräldrarna har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av omvårdnad trygghet och en god fostran tillgodoses. När föräldrar ej kan tillgodose barnets behov av olika skäl ska samhället gå in och stötta barnet. Samhällets företrädare ska ta hänsyn till barnets behov vid övervägande och beslut som rör barn och deras framtid.¹⁴

Artikel 19 i barnkonventionen anger barnets rätt till skydd mot misshandel och övergrepp. Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsadministrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling misshandel eller utnyttjande innefattande sexuella övergrepp. Här ingår även barnets behov av skydd som brottsoffer mot okänsliga undersökningar under förundersökningen.¹⁵

Artikel 34 behandlar skydd för barn mot sexuell exploatering. Staterna har en skyldighet att skydda barn mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Staterna ska vidta alla lämpliga nationella bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling. Staterna ska förhindra att ett barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet. Artikel 39 behandlar bland annat psykisk rehabilitering och social återanpassning för barn som blivit utnyttjade eller utsatta för sexuella övergrepp. Staterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning av ett barn som utsatts för någon form av vanvård, utnyttjande eller övergrepp. Sådan rehabilitering och sådan återanpassning ska äga rum i en miljö som främjar barnets hälsa, självrespekt och värdighet. Denna rätt gäller även asylsökande barn som kommit från ett annat land och där varit utsatta för övergrepp.

¹³ Handbok om barnkonventionen s. 173

¹⁴ G. Ewerlöf m.fl. *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar* s. 29

¹⁵ Barnahus, 2008 s. 94

3 Barn som brottsoffer

Barn har som bekräftats ovan grundläggande rättigheter, därutöver finns särskilda rättigheter för barn i processen när barnet misstänks vara utsatt för brott. Anledningen är att barn som brottsoffer är särskilt sårbara offer på grund av att de inte själva kan ta vara på sina rättigheter. Det är också svårare att förhöra ett barn och få fram bevisning som håller i en rättegång. Barn har därigenom ett särskilt rättsskydd. Det kommande kapitlet är avsett att beröra den straffrättsliga processen (i huvudsak förundersökningen) och redogöra för de särregler som finns för barn. De aktörer som företräder barnen kommer att belysas bland annat genom att undersöka vilka intressen dessa aktörer ska företräda.

3.1 En ökning av brott mot barn

Enligt statistik från Brottsoffermyndigheten har anmälningar om misshandel mot barn ökat. Antalet anmälningar om misshandel mot barn 0-6 år (i hela landet) år 1998 var 811. År 2007 var denna siffra 1 548. Antalet anmälningar om misshandel mot barn 7-14 år (i hela landet) år 1998 var 4 716. År 2007 var denna siffra 8 071.¹⁶ Man kan fråga sig varför antalet anmälningar om brott mot barn har ökat. En anledning kan vara att barn idag har en större kunskap om sina rättigheter. En annan kan vara att personal som möter barn har större kunskap och är mer observanta om dessa problem.

3.2 Grundläggande begrepp

För att vara part i rättegång krävs partsbehörighet, vilket alla fysiska personer är, således även barn. Målsäganden är formellt sett att anses som part i rättegång endast när han eller hon för talan, det vill säga vid framställande av ett yrkande om ansvar eller skadestånd. Generellt kan sägas att målsäganden intar en motsatsställning gentemot den tilltalade i rättegången oavsett partställning.¹⁷ Talerätt innebär att någon är part i en rättegång genom anknytning till det som rättegången handlar om. Den person som har talerätt har normalt sett rätt att starta en process och rätt att framföra synpunkter i en process samt rätt att överklaga ett avgörande. Den som har talerätt kan ibland sakna processbehörighet. Ett barn under 15 år saknar processbehörighet och kan inte själv föra sin talan i domstol. Barnet som part måste således företrädas av annan. I svensk lag är vårdnadshavaren ställföreträdare för barnet enligt 6 kap. 2 § FB.

¹⁶ www.bra.se/statistik/10 081002 kl. 11.08

¹⁷ Prop. 1987/88:107 s. 8

3.2.1 Målsägande

I 20 kap. 8 § fjärde stycket RB anges den lagtekniska definitionen av vem som är att betrakta som målsägande.

- Den mot vilken ett brott har blivit begånget eller
- Den som därav blivit förnärad av brottet och/eller den som lidit skada av det

Barn är att betraktas som målsägande om barnet varit utsatt för brott. En annan definition av målsägande, som används i praxis och också tas upp i förarbeten beskriver att målsäganden är den eller de personer som kan vara direkt berörda av brottet att de framför andra personer bör betros med utövandet av den offentliga funktion som en strafftalans innebär.¹⁸ Enligt 34 kap. 1 § andra stycket RB ska rätten självständigt beakta att rätt person är målsägande. Ett mer allmänt uttryck för målsägandebegreppet är termen brottsoffer, vilket började användas i början på 1970-talet.¹⁹ Termen brottsoffer används till skillnad från målsägandebegreppet inte i lagtext.

Vikten av att bli betraktad som brottsoffer har betydelse av flera skäl. En del har att göra med den ekonomiska ersättningen som ett brottsoffer i regel har rätt till. Andra faktorer av vikt för den drabbade är den medicinska, psykologiska och sociala behandlingen och rehabiliteringen som ett brottsoffer kan behöva.²⁰ Barn som brottsoffer är en grupp i samhället där forskningen om deras situation har ökat. Ny kunskap har framkommit vilket bland annat innebär att barn som utsatts för brott är ”särskilt sårbara brottsoffer”. Det innebär att brottsoffret har en begränsad möjlighet att utnyttja sina resurser. Med resurser avses både sociala, ekonomiska eller politiska resurser.²¹ Synen på barn och barnperspektivet i samhället har under tid förändrats och det visar sig även inom olika myndigheter. Inom polisen är barn som blivit utsatta för brott en grupp i samhället som är mer skyddsvärd och prioriterad.²² Därav har utvecklats särskilda regler i förundersökningskungörelsen (FuK), vilka kommer att redogöras för i arbetet.

I Sverige har regeringen utfört ett program med flera steg för att stärka brottsoffrens ställning. Till exempel har målsägande rätt till ett eget juridiskt biträde, ett målsägandebiträde vid förundersökning och rättegång vid vissa typer av brott. Ett annat exempel, specifikt för barn, är att barnet har rätt till en särskild företrädare vid misstanke om att ett brott har begåtts av närstående.

¹⁸ Prop. 2005/2006:166 s. 24

¹⁹ A. Sonander, *Att arbeta med barn som brottsoffer* s. 76

²⁰ M. Lindgren, *Brottsofferarbetet inom polisen* s. 5

²¹ M. Lindgren, m.fl. *Utsatta och sårbara brottsoffer* s. 308

²² M. Lindgren, *Brottsofferarbetet inom polisen* s. 9

3.3 Förundersökning

Bestämmelser om förundersökning i brottmål finns i 23 kapitlet RB och i FuK.²³ Frågor rörande ledning av förundersökning regleras närmare i Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS).²⁴ Enligt 23 kap. 1 § första stycket FuK ska förundersökning inledas så snart det på grund av angivelse eller annat skäl *finns anledning att anta* att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats.

En förundersökning ska bedrivas enligt objektivitetsprincipen vilket innebär att även omständigheter som talar för den misstänktes fördel ska beaktas. Under förundersökningen samlas och dokumenteras bevis som senare ska på nytt förebringas vid rättegången. Ett brottmål inleds med en polisanmälan eller att polisen på eget initiativ gör ett ingripande. När det gäller anmälan om våldsbrott eller sexuella övergrepp mot barn är det oftast någon som har vård eller tillsyn över barnet som anmäler brottet. Det kan vara vårdnadshavarna, skolan eller socialnämnden. Socialnämnden är skyldig enligt 11 kap. 1 § SoL att utan dröjsmål inleda en utredning om socialnämnden får kännedom om ett förhållande som kan föranleda någon form av åtgärd från nämndens sida. I praktiken kan därmed två utredningar bedrivas parallellt.

En förundersökning leds av polisen eller en åklagare. En åklagare leder förundersökningen om det är ett brott av allvarlig art. Enligt 6 § första och tredje punkten ÅFS ska åklagare leda förundersökning när brottet innefattar våld eller hot om våld mot närstående eller tidigare närstående eller när brottet innefattar en sexuell handling mot någon som är under 18 år. Vid sexuella brott mot barn är det därmed åklagaren som är förundersökningsledare och som i samråd med utredarna hos polisen bestämmer vilka utredningsinsatser som ska vidtas.²⁵

Enligt 7 § sjätte punkten ÅFS ska åklagare överta ledningen när det under förundersökningen krävs en åtgärd av domstol. Det kan vara till exempel vid förordnande av målsägandebiträde eller särskild företrädare för barn samt när någon är skäligen misstänkt för brott som det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader och brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa frihet eller frid. Bestämmelsen gäller om målsägande vid tiden för anmälan inte har fyllt 18 år. Vidare framgår av 8 § första punkten ÅFS att åklagare ska överta ledningen av förundersökningen när någon som är under 15 år ska höras under förundersökningen och utsagan kan antas få särskild betydelse för utredningen.

Syftet med en förundersökning är att utreda vem som kan misstänkas för brottet och om det finns tillräckliga skäl för åtal. Polisen kan säkra bevis

²³ SFS 1947:948

²⁴ ÅFS 2005:9 om ledning av förundersökning, som senast ändrades genom ÅFS 2007:4

²⁵ Åklagarmyndighetens handbok, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn* s. 9

genom att till exempel utföra brottsplatsundersökning, husrannsakan, spaning eller utför tekniska och medicinska undersökningar. Huvuddelen av utredningsmaterialet består dock utav förhör.²⁶ När polisen är klar med förundersökningen skrivs ett protokoll som är ett underlag till åklagaren för att denne ska fatta beslut i åtalsfrågan.²⁷

Enligt RB 23 kap. 2 § krävs för att väcka åtal att:

- Någon som skäligen är misstänkt för brotten.
- Tillräckliga skäl för att åtala denna person.

Misstankarna måste vara så starka att åklagaren på objektiva grunder ska kunna motse en fällande dom enligt 20 kap. 6 § RB. En förundersökning ska bedrivas så skyndsamt som omständigheterna kräver enligt 23 kap. 4 § andra stycket RB. Ett barn intar en särställning med skyddsbehov i svenska domstolar vilket innebär att lagstiftare och domstolar har tvingats till särlösningar när barn misstänks vara utsatta för brott. En särregel finns i 2 a § i FuK. Enligt 2 a § i FuK framgår att:

Förundersökning där målsäganden vid tiden för anmälan inte fyllt 18 år skall bedrivas särskilt skyndsamt, om brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Förundersökningen skall vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan så snart det kan ske och inom tre månader efter den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet. Tidsfristen får överskridas endast om det är motiverat med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

Tidsaspekten är av vikt när barn är inblandade och får endast överskridas när fler barnförhör behöver hållas eller att det finns fler målsäganden eller misstänkta i samma ärende.²⁸ Att förklara en överskriden tidsgräns med organisatoriska svårigheter eller bristande resurser är inte accepterat.²⁹

Vid utredande av brott mot barn är en förundersökning avgörande för processens gång. Ett barnförhör dokumenteras med video och som sedan spelas upp inför rätten. Frågor som inte framkommer under förundersökningen kommer sällan upp senare och kan prövas i domstol.³⁰ Förundersökningsutsagan som är inspelad är därmed bevisning i målet. Här skiljer sig barnets situation från en vuxen, där vuxna hörs inför domstol i rättegången. Redan år 1963 slog Högsta domstolen fast att barn inte behöver närvara vid en huvudförhandling. I NJA 1963 s. 555 slog högsta domstolen

²⁶ C. Diesen, m.fl. *Sexuella övergrepp mot barn* s. 36.

²⁷ T. Bring, m.fl. *Förundersökning* s. 335.

²⁸ Åklagarmyndighetens handbok, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn* s. 11

²⁹ JO 2005/06 s. 95

³⁰ A. Sutorius, A. Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott* s. 217

fast att vid ärenden som rör sexualbrott mot barn görs undantag från omedelbarhets- och muntlighetsprincipen. Här sägs att ett förhör med barn får förebringas inför rätten genom en uppläsning av barnets berättelse vid förundersökningen. Det har senare kommit att bli en rättsäkerhetsfråga att spela in barnförhör eftersom domstolen då kan vara säker på att inget annat än det som rör själva brottet har avhandlats utan att bandspelaren varit på.³¹ Denna rättspraxis är fortfarande aktuell i våra domstolar.

3.3.1 Förhör

Enligt 23 kap. 6 § RB kan förhör hållas med var och en som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen. När ett barn ska förhöras kallas barnet genom vårdnadshavaren eller den särskilda företrädaren antingen via brev eller telefon.³² Vårdnadshavaren bör enligt 23 kap. 10 § RB vara närvarande vid förhör när den unge är under 15 år, och om det inte kan ske till men för utredningen.

Ett förhör med barn som varit utsatt för brott bör hållas så fort som möjligt för att barnet bäst ska komma ihåg vad som hänt och innan barnet blivit påverkat av sin omgivning. Ett barn tenderar att glömma snabbare än vuxna. Barnet ska inte behöva berätta sin berättelse för flera personer innan polisen fått del av den eftersom risk finns att barnet inte orkar berätta för polisen.³³

Förhörssrummet måste vara neutralt för att inte ta bort koncentrationsförmågan hos barnet. Det är viktigt att rummet är enkelt men trivsamt, inga störande ljud får finnas som till exempel fläkt och personsökare. Barn som blivit utsatta av en familjemedlem har tappat förtroende för vuxna och det kan ta tid att bygga upp det igen. Barnet kan testa förhørsledare och det är viktigt att förhørsledaren har förståelse för att barnet kan ha aggressiva provocerande sidor.³⁴

3.3.2 Särregler vid förhör av barn

Beträffande förhör med barn finns särskilda regler i FuK att följa.

17 § FuK lyder:

Förhör med någon som är under 18 år och som är misstänkt för brott, målsägande eller vittne, skall planeras och verkställas så att det inte uppkommer fara för att den som förhörs tar skada. Särskild varsamhet bör iakttas om förhöret rör sexuallivet. Det bör noga tillses att uppseende

³¹ RH 1987:64 *Sexuellt utnyttjande av treårig dotter*

³² Åklagarmyndighetens handbok, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn* s. 14

³³ M. Dahlström-Lannes, *Mot dessa våra minsta* s. 125

³⁴ M. Dahlström-Lannes, *Mot dessa våra minsta* s. 126

inte väcks kring förhöret. Detta får inte göras mer ingående än omständigheterna kräver. Förhör får inte äga rum fler gånger än vad som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa.

Ett förhör med ett barn måste anpassas till barnets villkor. Anpassningen beror på barnets ålder, utveckling, personlighet, sociala situation men även brottets karaktär, vem som är gärningsman samt brottets frekvens.³⁵

Ett förhör bör ledas av en person med särskild kompetens för uppgiften enligt 18 § FuK. Oftast hålls förhöret av en kvinna. Enligt 19 § FuK finns möjlighet att anlita någon med särskild kunskap i barn- och eller förhörpsykologi att biträda vid förhöret eller yttra sig angående värdet av barnets utsaga.

I en del ärenden har barnet som ska höras någon form av funktionshinder vilket innebär att utredaren även måste tillskansa sig kunskap om just den typen av handikapp för att kunna bedriva ett bra förhör. Det kan gälla till exempel barn med ADHD eller autism. Barn med dessa störningar reagerar olika beroende på vilken grad av funktionsnedsättning barnet har. För att säkerställa kvalitén på förhöret finns möjlighet att anlita expertis i sådana ärenden.³⁶ En förhørsledare måste även ha kunskap om *hur* ett barn kan reagera efter ett övergrepp. Barn är individer och reagerar olika från person till person. Inom polisen arbetar särskilda barnutredare vilka har specialistkompetens och kontinuerlig utbildning förs.

För att tillhandahålla ett bra resultat i barnärenden är det viktigt att barnet känner sig tryggt i situationen. För att skapa en kontakt med barnet kan barnutredaren först besöka förskolan eller skolan och berätta rent allmänt för alla vad polisen arbetar med. Senare tas kontakt med det enskilda barnet på ett neutralt sätt. När barnet träffar utredaren i ett förhørsrum som är anpassat för barn finns förutsättningar till att ett bra klimat för barnet skapas. En barnutredare har även enligt 13 a § tredje stycket FuK en skyldighet att informera målsäganden om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan hjälpa målsäganden med olika stödåtgärder. Ett förhör med ett barn bygger på tanken att barnet inte ska utsättas för mer än ett förhör. Såvida är det av vikt att planera förhöret noggrant. Det är dock i praktiken svårt att skapa en tillräckligt bra kontakt med barnet på bara ett möte. Förhör med barn är endast korta möten på cirka 15-20 minuter. Barnets särskilda företrädare har här en viktig uppgift att avgöra hur länge barnet orkar och kan således avstyra fler frågor. Vid förhör av mindre barn då barnet inte kommer att närvara vid rättegången har försvararen rätt att närvara vid förhöret för att kunna ställa frågor. Med hänsyn till barnet brukar förhöret videofilmas om barnet är under 15 år.³⁷ Försvararen och den särskilda företrädaren befinner sig i ett angränsande rum. Rummet har en TV-

³⁵ C. Diesen, m.fl. *Sexuella övergrepp mot barn* s. 47

³⁶ Ju 2004:1 s. 132

³⁷ 36 kap. 4 § RB tillämpas analogt på målsäganden

monitor som visar det pågående förhöret och de vuxna kan tala med varandra med hjälp av mikrofoner.

Barnutredare har ofta en stor arbetsbelastning. Det beror bland annat på att det är svårt att få tag på kompetenta människor som vill arbeta med just barnförhör. En utredning inom Stockholmsområdet visade klara indikationer där barnutredare var missnöjda med sin arbetssituation. Omsättning på personal, långtidssjukskrivningar, låg lön och hur barnutredare blev behandlade på arbetsplatsen var några orsaker till missnöjdheten.³⁸

3.3.2.1 Kognitiv intervju

En metod som används vid barnförhör benämns som kognitiv intervjumetod. Metoden innebär att förhørsledaren ställer färre frågor än vad som görs vid ett standardiserat förhör. Informationen är tänkt att komma från den hördes egen berättelse och att fortsätta att uppmuntra den egna berättelsen trots att den är i ett första skede inte har så mycket information. Metoden kan beskrivas som en dialog mellan polisen och barnet. Polisen bör tala om hur intervjun kommer att gå till och att de gemensamt kommer att arbeta för att barnet ska minnas vad som hänt.³⁹ I första skedet hjälper polisen barnet att göra en form av rekonstruktion av vad som inträffat. Det kan vara att komma ihåg tiden, miljön, vilka personer som fanns där, om det var ljus eller mörkt. Polisen kan fråga barnet om känslor och reaktioner. Vikten av samtalet är att inte avbryta barnet när han eller hon talar. Nästa steg är att få barnet att "berätta allt" även sådant som han eller hon kanske inte tror är viktigt. Tredje skedet av förhöret försöker polisen få barnet att beskriva skeendet ur ett nytt perspektiv. Det kan vara att beskriva en händelse baklänges eller att föreställa sig att det är någon som har sett händelsen och att han eller hon beskriver vad som skett.⁴⁰

Som förhørsledare är det viktigt att ha en objektiv hållning. Det är lätt att annars överföra egna värderingar, attityder fördomar och förväntningar på barnet. Ett barns beskrivning av händelsen är mycket betydelsefull när det är barnets egna intryck. Barns beskrivningar kan vara symboliska och därmed lättare för dem att prata om.⁴¹ Härav är det viktigt att förhørsledaren är öppen och lyhörd för vad barnet egentligen menar och på så sätt kunna ställa följdfrågor.

En del barn saknar ord för vad de varit med om, min handledare hos polisen berättade om en pojke som först efter flera år i terapi var mogen att berätta vad han varit med om, då ringde han upp henne och sa - nu kan jag komma och berätta.

³⁸ SOU 2000:42 s. 56

³⁹ T. Bring, m.fl. *Förhör* s. 203

⁴⁰ T. Bring, m.fl. *Förhör* s. 203

⁴¹ M Dahlström-Lannes *Mot dessa våra minsta* s. 128

3.3.3 Bevisning

För att åtal ska bifallas har åklagaren i brottmål att uppfylla beviskravet ”ställt utom rimligt tvivel”. Bevisning rörande barnärenden kan vara läkarundersökning, barnets egen utsaga eller teckningar som barnet ritat eller vittnen som hört barnet berätta om den aktuella händelsen, exempelvis förskolepersonal eller lärare.

En läkarundersökning av barnet görs för att säkra bevis. Läkarundersökningen kan dokumenteras i form av ett rättsintyg enligt 1 § lag om rättsintyg i anledning om brott.⁴² Rättsmedicinalverket är den myndighet som har ansvaret för att utfärda rättsintyg med anledning av brott. Ett rättsintyg ska som huvudregel inhämtas från läkare vid en rättsmedicinsk avdelning enligt 2 § samma lag. Om det finns särskilda skäl kan dock rättsintyg inhämtas av annan läkare med tillräcklig kompetens. Det kan gälla vid brott mot barn där barnmedicinsk specialitet är önskvärd. Oftast är det två läkare som är med vid en undersökning. I dessa fall är det bra om den utsedda särskilda företrädaren följer med barnet för att se till barnets bästa. Även om det gått förhållandevis lång tid sedan övergreppet ägde rum finns vikten att undersöka barnet. På vissa sjukhus undersöks barnet med hjälp av ett videokolposkop, vilket är ett optiskt instrument som kan filma eller fotografera inne i kroppsöppningar. Denna typ av dokumentation i form av både rörliga bilder och stillbilder har en mycket hög upplösning och är av en god kvalitet. För barnets del innebär det att ytterligare undersökning vanligtvis inte behöver ske. Tekniken är erkänd internationellt vilket är betydelsefullt om expertutlåtande från andra länder behövs.⁴³

Om ett barn har lämnat uppgifter som stödjer att ett övergrepp har ägt rum kan åklagaren undantagsvis avvakta ett beslut i åtalsfrågan. Det kan gälla situationer när barnets språkliga förmåga ännu ej är utvecklad så att han eller hon fullt ut kan redogöra för själva händelsen. Åklagaren kan i dessa fall avvakta beslut om åtal så att barnets språk hinner utvecklas. Barnet ges därmed bättre förutsättningar för att efter hand kunna lämna utförligare uppgifter som senare håller rättsligt.⁴⁴ Jämfört med att åtal väcks när barnet är yngre och det i sin tur leder till en ogillande dom, beroende på att barnet inte har haft den verbala förmågan att uttrycka sig är undantagsbestämmelsen av stor vikt ur ett barnperspektiv.

3.3.3.1 Värdering av barnets utsaga

Bevisvärdering i brottmål där barn är inblandade som brottsoffer, värderas barnets utsaga. Rätten har då att avgöra om utsagan har en sådan bärighet att

⁴² SFS 2005:225

⁴³ Barnahus - försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn, delrapport s. 59

⁴⁴ Åklagarmyndighetens handbok s. 28

den ensam eller med stödbevisning kan styrka åklagarens gärningspåstående.⁴⁵

I NJA 1993 s. 616 och NJA 1994 s. 268 uppger HD att när den huvudsakliga bevisningen utgörs av videoinspelade förhör bedöms uppgifterna med särskild försiktighet. Det föreligger dock inte *hinder* mot att videoinspelade förhör kan anses tillräckliga för att åtal ska kunna vara styrkt. Det krävs då att förhören ska ha skett under betryggande former och att uppgifterna framstår som sannolika och förenliga inbördes. Vidare krävs att berättelserna inte innehåller moment som gör att det finns anledning att betvivla uppgifterna och uppgifterna får inte motsättas av annan utredning. Berättelsen ska vara sammanhängande, klar och detaljerad. Vid skäl för tvivel beträffande uppgifternas tillförlitlighet bör det krävas annan bevisning för att åtalet ska bifallas.

Ann-Christine Cederborg vid Linköpings Universitet har forskat om barnperspektivet i det juridiska systemet vilket har byggts på ett empiriskt material med 193 videoinspelade polisförhör och domstolshandlingar. I hennes delstudie visas hur jurister värderar barnets trovärdighet. Hur barnet uppträder i polisförhöret och vilken förmåga barnet har att berätta om vad hon eller han varit med om har betydelse för om barnet kommer att anses som trovärdig.⁴⁶ Nedan beskrivs två exempel enligt studien på trovärdiga barn:

Mary, 11 år

” Det videofilmade förhöret med Mary har präglats av en relativt utförlig beskrivning av detaljer och även av att Mary varit påtagligt generad och lite ovillig att berätta. Förhöret med Mary ger närmast det intrycket att hon för sin ålder är något sent utvecklad och ger således knappast anledning till antagande att hon skulle ha kunnat visa sådant förslagenhet som (namn på den misstänkte) berättat om”.

Ingrid, 12 år

”...att hon vid det inspelade förhöret lämnat en spontan och sammanhängande berättelse som styrker åklagarens gärningspåstående. Förhørsledaren har därefter ställt ett antal kontrollfrågor, på vilka Ingrid givit i huvudsak bestämda svar. Hon har inte givit intryck av att försöka överdriva vad som enligt henne förekommit snarare har hon varit noga med att

⁴⁵ C. Diesen, m.fl. *Sexuella övergrepp mot barn* s. 65

⁴⁶ A-C Cederborg, *Polisförhör av barn*. s. 13

vissa i sig oväsentliga detaljer skulle återges korrekt”.

Nedan beskrivs ett barn ifrån samma studie som icke trovärdig:

Hilda, 14 år

” Av förhöret framgår att Hilda motvilligt svarat på förhørsledarens frågor och då mestadels lämnat fåordiga svar”.

För att beskriva barnens trovärdighet använder sig jurister och nämndemän vissa uppfattningar om *hur* barnen förmår uppträda och berätta. Det är svårt att finna objektiva bevis som anger om ett barn är trovärdigt. Konsekvensen blir enligt Cederborg att domaren och nämndemännen formulerar subjektiva värderingar av de bevismaterial som finns att tillgå i dessa ärenden. Hennes resultat visar att jurister i rätten konstruerar bilder av barn utifrån vissa föreställningar om normala kapaciteter hos barn i olika åldrar och på vilket sätt ett barn förväntas att agera när barnet förhörs. Risken med detta är att barnet kan betraktas som ansvarigt för sina beskrivna ageranden i en juridisk process. Cederborg anser att trovärdighetsbedömningen hos barn är formulerade från ett beteende och inte från barnets egna och kontextuella förutsättningar att berätta.⁴⁷

3.4 Barnets företrädare i straffprocessen

För att skapa rättstrygghet för barn som brottsoffer i processen representeras barn av ställföreträdare. Barnet företräds vanligtvis av vårdnadshavaren som ställföreträdare enligt 20 kap. 14 § RB. Utöver vårdnadshavaren företräds barnet av ett målsägandebiträde som tar tillvara barnets intressen i målet samt lämnar stöd och hjälp i processen. I förarbetena till lagen anges att barn som målsägande intar en särställning och en stor del av informationen lämnas till vårdnadshavaren eller någon annan som företräder barnets intressen.⁴⁸ I mål där barnet är utsatt för brott av nära anhörig krävs ytterligare åtgärder för att barnets rättigheter blir tillgodosedda. I sådana fall företräds barnet istället av en särskild företrädare. Ett barn är dock beroende av att sin tillsatta ställföreträdare vilja att ta tillvara barnets rättigheter. Det är viktigt att dessa företrädare är lojala och ser till barnets intresse. Härav kan skönjas vikten av personlig lämplighet vid val av dessa företrädare.

⁴⁷ A-C Cederberg, *Polisförhör av barn*, s. 14

⁴⁸ Prop. 1987/88:107 s. 24

3.4.1 Målsägandebitråde

Lag (1988:609) om målsägarbiträde (LOM) trädde ikraft den 1 juli 1988. Lagen tillkom för att stärka målsägandens ställning under det rättsliga förfarandet.⁴⁹ Det innebar att målsäganden fick rätt till ett eget juridiskt biträde vid förundersökning och rättegång när det gäller vissa typer av brott. Lagen har därefter utvidgats vid ett flertal gånger. Från början var det tänkt att ett målsägarbiträde endast skulle förordnas vid grövre sexuella brott. Den 1 januari 1991 utvidgades lagen till att gälla alla sexuella brott och dessutom kunde reglerna om målsägandebitråde bli mer generösa vid misshandelsmål, olaga hot och rån.⁵⁰ Några år efter utvidgades lagen ytterligare genom en möjlighet att förordna om målsägandebitråde i samtliga brott enligt brottbalken när fängelse ingår i straffskalan.⁵¹ Förändringen omfattade även att det skulle föreligga ett behovskriterium av ett målsägandebitråde. Det ska finnas ett starkt behov av biträde för att ett förordnande ska ske. Man tittar på målsägandens personliga förhållanden och andra omständigheter och gör en bedömning från fall till fall. Vid behov av målsägarbiträde är det åklagaren som ansöker till tingsrätten om ett målsägarbiträde. Med stöd av 5 kap. 1 § och 9 kap. 16 § och 17 § SekrL. kan framställan sekretessbeläggas hos åklagaren.

När förundersökning har inletts ska ett målsägarbiträde förordnas enligt 1 § LOM om:

1. brott enligt 6 kap. BrB, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett sådant biträde,
2. brott enligt 3 eller 4 kap. BrB, på vilket fängelse kan följa, enligt 8 kap. 5 eller 6 § BrB eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av ett sådant biträde,
3. annat brott på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av sådant biträde.

Målsägandebitråde får förordnas i högre rätt, om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen.

Ett barn intar som målsägande en särställning. När det är frågan om barn som varit utsatt för brott utses normalt ett målsägarbiträde.⁵² Målsägandebiträdets uppgift i en process är att vara ett stöd samt en representant för barnet under förundersökning och rättegången. Målsägandebiträdet ska tillvarata brottsoffrets intresse i processen. Detta

⁴⁹ Prop. 1987/88: 107

⁵⁰ Prop. 1989/90:158 s. 1

⁵¹ Prop. 1993/94:26 s. 14

⁵² Prop. 1998/99:133 s. 12

innebär att beskriva hur en utredning och rättegång går till samt berätta vilka stödåtgärder som finns inom socialtjänsten.⁵³ Enligt 23 kap. 10 § tredje stycket rättegångsbalken (RB) har barnets målsägandebiträde rätt att närvara vid förhör av målsägande under förundersökningen. Under huvudförhandlingen har biträdet som uppgift att se till målsägandens intresse i handlägningsfrågor vilket skulle kunna vara att begära om lyckta dörrar eller att förhör med målsäganden äger rum i den tilltalades utevaro. Personen kan även ställa kompletterande frågor till den misstänkte och målsägande. En annan uppgift för målsägandebiträdet är att tillse om det föreligger något enskilt anspråk och därmed yrka på skadestånd med tillhörande grunder och bevisning.⁵⁴ Bitrådets uppgift vid utredningar där barn är ett brottsoffer är också att rådgöra med barnets vårdnadshavare. En stor del av informationen lämnas till vårdnadshavaren eller den som företräder barnets intressen.⁵⁵

Enligt 26 § rättshjälpslagen (1996:1619) kan en advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget förordnas. Det föreligger därmed inget krav på särskild utbildning vad gäller barn.

3.4.2 Särskild företrädare för barn

Den 1 januari 2000 trädde lag (1999:997) om särskild företrädare (LSF) för barn i kraft. Syftet med lagen är att ta till vara barnets rätt när en vårdnadshavare eller någon som vårdnadshavaren står i nära förhållande till misstänks för brott mot barnet. Ett annat syfte med lagen är att förhindra att barnet blir utsatt för nya övergrepp.

En särskild företrädare ska utses enligt 1 § LSF när det finns anledning att anta att brott som kan föranleda fängelse har begåtts mot någon som är under 18 år om:

1. *en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet, eller*
 2. *det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta tillvara på barnets rätt.*
- En särskild företrädare skall inte förordnas om det med hänsyn till barnet är obehövt eller annars särskilda talat mot det.*

I 4 § LSF anges att åklagaren ansöker hos tingsrätten om ett förordnande om särskild företrädare. Vid behov kan åklagaren sekretessbelägga framställan enligt 9 kap. 15 § SekrL.

I propositionen till lagen framgår att det föreligger svårigheter att utreda brott mot barn genom att barnet inte har samma möjligheter att påtala brott

⁵³ Prop. 1987/88:107 s. 23 ff.

⁵⁴ Prop. 1987/88:107 s. 25

⁵⁵ Prop. 1987/88:107 s. 24

och att barnet har svårt att förstå att det barnet utsätts för är brottsligt. Vidare anges att det föreligger särskilda svårigheter vid utredningar om sexuella övergrepp mot barn när misstankarna riktas mot föräldrar eller närstående.⁵⁶ Problemet i dessa typer av brott kan vara att barnet hinner påverkas av den misstänkte genom att denne förmår barnet till att inte berätta något i förundersökningen. För att förhindra att barnet blir påverkat kan tingsrätten förordna intermistiskt enligt 6 § LSF om en särskild företrädare utan vårdnadshavarens vetskap om det är nödvändigt för att ta vara på barnets rättigheter. Företrädaren är då barnets ställföreträdare och ska bland annat ta ställning till under förundersökningen om en läkarundersökning ska göras av barnet. Samtycke ska annars inhämtas av barnets vårdnadshavare enligt 6 kap. 13 § FB. När barnet nått en sådan mognad att han eller hon själv kan ta ställning till en läkarundersökning behövs inget samtycke från vårdnadshavarna. Enligt socialstyrelsen har barn nått en sådan mognad som avses vid 12 års ålder.⁵⁷

En särskild företrädare kan även vara aktuellt vid misstanke om andra brott, såsom när vårdnadshavaren förskingrat barnets pengar.⁵⁸ Om en särskild företrädare är utsedd av tingsrätten utses som regel inget målsägarbiträde. Den särskilda företrädaren ska verka för att en god kontakt skapas med barnet. I ansvaret ingår även att till exempel ha kontakt med personal på dagis eller skolan och med andra personer som finns nära barnet. Den särskilda företrädaren ska samråda med polisen och socialtjänsten. Det är av stor vikt att barnets uppfattning kommer fram under förundersökningen och om barnet kan ta skada av någon åtgärd är det den särskilda företrädarens uppgift att inte samtycka till åtgärden.⁵⁹ Det skulle som exempel kunna vara att den särskilda företrädaren måste avväga om en undersökning ska äga rum när barnet känner stort obehag för att läkarundersökas.

Enligt 5 § LSF får en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan förordnas. Endast den får förordnas som på grund av sina *kunskaper och erfarenheter* samt *personliga egenskaper* är *särskilt lämplig* för uppdraget. Det krävs en förmåga att kunna sätta sig in i barnets situation och kunna kommunicera med barnet samt vinna hans eller hennes förtroende.⁶⁰ Vidare anges i propositionen att den som utses bör ha stor integritet och ha en förmåga att kunna hantera känsliga situationer, vilka kan innefatta komplexa intressekonflikter. Personen ifråga måste vidare stå fri i förhållande till polis- och åklagarmyndigheten och även till den vårdnadshavare som inte är misstänkt för brott.⁶¹

⁵⁶ Prop. 1998/99:133 s. 16

⁵⁷ Socialstyrelsens allmänna råd 1991:3 s. 115

⁵⁸ Prop. 1998/99:133 s. 23

⁵⁹ Prop. 1998/99:133 s. 30

⁶⁰ Prop. 1998/99:133 s. 33

⁶¹ Prop. 1998/99:133 s. 34

4 Det sociala skyddsnetet för barnet

Det har framgått ovan att ett barn som misstänks vara utsatt för brott har rätt att få en företrädare som ser till barnets rättigheter i den rättsliga processen. Lagstiftaren har dessutom infört särregler i förundersökningen till skydd för barnet. I brottmålsprocessen används barnets utsaga som bevismaterial (förhör). När barnet är utsatt för våld i hemmet kan barnet även bli föremål för frågan om vem som ska utöva omsorgen om barnet fortsättningsvis. Detta kapitel avser att redogöra för vilka intressen socialtjänsten har att företräda. Det offentliga biträdet företräder barnet i länsrätten vid LVU mål. Kapitlet avser att även redogöra för vilket denna aktörs intresse ska tillgodose.

4.1 Vårdnadshavarens ansvar

Föräldrabalken innehåller grundläggande bestämmelser om förhållandet mellan barn och föräldrar. Ett barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling enligt 6 kap. 1 § FB. Den som har vårdnaden för ett barn har enligt 6 kap. 2 § FB ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 1 § FB blir tillgodosedda. I allmänhet står barnet under vårdnad av båda föräldrar eller en av dem i enlighet med 6 kap. 2 § första stycket FB. Barnets förmyndare är vanligtvis detsamma som vårdnadshavare, och har en rätt att förvalta barnets tillgångar eller företräda barnet enligt 12 kap. 1 § första och tredje stycket FB. Barnets vårdnadshavare är ansvariga för att barnet får den tillsynen som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Med begreppet vårdnad avses det juridiska ansvaret för barnet.⁶² Vårdnaden består vanligtvis till dess att barnet blir 18 år. Vid sidan av vårdnadshavarna har samhället ett ansvar att tillgodose barnets behov. Socialnämnden har här det yttersta ansvaret för att skydda barnet. När föräldrarna varken kan eller har förmågan att ta hand om sitt barn måste samhället gå in och stötta barnet. FB:s regler kompenseras då med socialtjänstens (SoL) regler.⁶³ Socialnämndens uppgift blir att utreda barnets situation, och att företa lämpliga åtgärder härefter. Först och främst prövas frivilliga insatser och om inte det går, kan ett omedelbart omhändertagande med stöd av LVU vara aktuellt. Det kan i vissa fall även vara frågan om en vårdnadsöverflyttning.

⁶² Prop. 1981/82:168 s. 60

⁶³ Se avsnitt 4.2

4.2 Reformering av socialtjänstlagen

Sociallagarna har reformerats i takt med förändringar i samhället ett flertal gånger. De ursprungliga tankarna om samhällets skyldighet att skydda och ta hand om de människor som har behov av vård och omsorg har kvarstått i lagstiftningen. År 1976 tillsattes Socialutredningen vilken hade som syfte att göra en allmän översyn av den sociala vårdlagstiftningen. Översynen ledde fram till en ny lag som skulle bygga på en helhetssyn och frivillighet för människan. Den nya lagen kallades 1980 års socialtjänstlag och trädde ikraft i januari 1982. För de barn som hade behov av stöd och hjälp och där det inte fanns samtycke till vård vare sig hos barnen eller vårdnadshavarna föreslogs en särskild lag som reglerade tvångsvård under vissa förutsättningar.⁶⁴ 1980 års lag med särskilda bestämmelser av vård av unga trädde ikraft samtidigt som socialtjänstlagen.⁶⁵ Den 1 juli 1985 förtydligades socialnämndens ansvar för att barn och ungdomar får det skydd och det stöd som de behöver genom en fjärde sats i 12 §.⁶⁶ Efter ytterligare en revidering trädde en ny socialtjänstlag ikraft den 1 januari 2002.⁶⁷ Lagen delades in i kapitel och karaktären av en ramlag bibehölls. Ramlag innebär att regleringen som sådan är målsättningen för lagen och som i sin tur fylls ut och konkretiseras med till exempel myndighetsföreskrifter. I detta sammanhang finns socialtjänstlagen närmare reglerad i socialstyrelsens olika författningssamlingar.

Helhetssynen på den enskildas behov skulle fortsättningsvis präglade det sociala arbetet.⁶⁸ 12 § om skydd för barn i den äldre lagen fördes över nästan helt utan ändringar till 5 kap. 1 § SoL. Skillnaden mellan de äldre sociallagarna och den nyare socialtjänstlagen är främst att den nya socialtjänstlagen syftar att få tillstånd frivillighet, samförståndslösningar och hänsyn till människans integritet. De äldre sociallagarna präglades i stället av auktoritet och kontroll av människan.

4.3 Gällande rätt

Den socialrättsliga lagstiftningen innehåller flera regler till skydd för barn. En av dem är anmälningsplikten enligt 14 kap. 1 § SoL som anger att var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla det. I andra stycket anges vidare att myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om

⁶⁴ Prop. 1979/80:1

⁶⁵ SFS 1980:621

⁶⁶ SFS 1985:395

⁶⁷ SFS 2001:453

⁶⁸ Prop. 2000/01:80 s. 85

något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd.

Enligt 1 kap. 2 § SoL ska socialtjänsten vid alla åtgärder som rör barn särskilt beakta vad hänsynen till barnets bästa kräver. Socialtjänstlagen bygger på frivilliga insatser. LVU kompletterar SoL när frivilliga åtgärder inte kan ske för att skydda barnet. Enligt 11 kap. 10 § SoL har barn som fyllt 15 år talerätt (vilket skiljer sig mot straffprocessen) och kan därmed själv föra sin talan. Den unge kan själv vara part och överklaga beslut till högre instans. Den unge har även rätt att närvara vid sammanträden med nämnden. Ytterligare skydd för barn i socialtjänstlagen är kravet på vårdplan enligt 11 kap. 3 § SoL, när ett barn ska vårdas utanför hemmet.⁶⁹ Vårdplanen ska redovisa de övergripande målen med en placering. Den ska ta upp åtgärder och insatser, till exempel från psykiska barn- och ungdomsvården. Syftet med vårdplanen är att underlätta tydlighet och kommunikation mellan socialnämnden och den enskilde. Det är viktigt för den enskilde att kunna följa och förstå syftet med vården.⁷⁰

I 5 kap 1 § SoL anges att socialnämnden ska;

- *verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,*
- *i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,*
- *med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,*
- *aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel,*
- *i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet,*
- *i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller adoption har avgjorts.*
- *i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet upphört.*

⁶⁹ Prop. 2000/01:80 s. 104

⁷⁰ C. Norström, A. Thunved, *Nya sociallagarna* 2008 s. 229 ff

Nämnderna kan samarbeta med andra samhällsorgan för att motverka uppkomsten av sociala problem. I bestämmelsen 5 kap. 1 a § framgår att samverkan som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa även ska ske i övergripande frågor, inte bara i individärenden.

Socialtjänsten har dessutom ett specifikt ansvar att erbjuda brottsoffer stöd enligt 5 kap. 11 § SoL, vilken lyder;

Till socialtjänstens uppgifter hör att verka för den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Socialnämnden skall särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden skall också särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.

Ett ärende hos socialnämnden kan uppkomma på tre olika sätt. Ett sätt är att det inkommer en ansökan om bistånd om kontaktfamilj eller att en ungdom ansöker om stöd och hjälp. Ett annat sätt är att det inkommer en anmälan, muntlig eller skriftlig, om ett barn som far illa. Det tredje sättet är när en myndighet begär ett yttrande om en ungdom.⁷¹

4.3.1 Skyldighet att utreda

Socialtjänsten ska utan dröjsmål inleda utredning när det genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom om något som kan föranleda någon åtgärd av nämnden enligt 11 kap. 1 § SoL. När det gäller barn har socialnämnden ett långtgående utredningsansvar. Enligt 11 kap. 2 § SoL framgår;

Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får nämnden, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs.

Utredningen skall bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Den skall inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.

Utredningen skall bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom fyra månader. Finns det särskilda skäl får socialnämnden besluta att förlänga utredningen för viss tid.

⁷¹ Socialstyrelsen, *Barn och unga i socialtjänsten* s. 29 ff

Den som berörs av en sådan utredning skall underrättas om att en utredning inleds.

I begreppet utredning omfattas att socialnämnden har möjlighet att utföra sådan utredning så att det är möjligt för socialnämnden att fatta beslut i ärendet. Socialnämnden måste väga de intrång i den personliga integriteten som en utredning medför mot de intressen myndighetens ska tillgodose.⁷² Socialnämnden bör informera vilka uppgiftskällor nämnden tänkte höra och bör primärt inte inhämtas om samtycke inte föreligger. Vid ärenden om barn måste nämnden kunna utreda även om ett samtycke inte föreligger hos vårdnadshavarna. För att utreda barnets behov kan socialnämnden vid behov även inhämta sakkunnig hjälp såsom barnpsykologisk och medicinsk expertis.⁷³

Om det visar sig i utredning att barnet misstänks vara utsatt för brott är huvudprincipen att brott mot barn och unga skyndsamt bör polisanmälas om det är till barnets bästa. Socialtjänsten har härigenom inget krav att anmäla brott. Dock ska socialtjänsten vid oklarheter rådgöra med polis eller åklagare.⁷⁴

4.3.2 Barnets rätt att komma till tals

Enligt 3 kap. 5 § SoL stadgas:

Socialnämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.

När en åtgärd rör ett barn skall barnet få relevant information och hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad.

En grundläggande princip är att socialtjänsten ska bygga på respekt för människans självbestämmanderätt och integritet. I första stycket anges att insatser ska utformas och genomföras tillsammans med personen, vilket också är av grundläggande betydelse för arbetet inom socialtjänsten. Socialtjänsten eller nämnden får inte vidta åtgärder som personen inte känner till. För att skydda en underårig kan socialnämnden göra undantag från regeln. Undantag föreligger även när barnet behöver tvångsomhändertags med stöd av LVU.⁷⁵ Det andra stycket i nämnda bestämmelse infördes den 1 april 2008, och redogör för barns rätt till information och rätten att uttrycka sina åsikter. Syftet med detta stycke är att

⁷² C. Norström, A. Thunved, *Nya sociallagarna*, 2008 s. 222

⁷³ Prop.1996/97:124 s. 110

⁷⁴ SOSFS 2006:12 s. 5

⁷⁵ C. Norström, A. Thunved, *Nya sociallagarna* 2008 s. 65

det inte ska råda någon tvekan att barnet har rätt att få information vid en utredning. Informationen bör ges i ett tidigt skede av utredningen för att lugna barnet och att barnet ska kunna ges möjlighet att själv uttrycka sin åsikt. Den information som ges barnet ska anpassas till hans eller hennes ålder och mognad. Rätten att uttrycka sin åsikt betyder att barnet ska få uttrycka sin åsikt och utan att för den skull sätta barnet i svåra valsituationer. Det är därmed inte meningen att pressa barnet på dess synpunkter. Regeringen anger i utredningen att det hör samman med principen om barnets bästa att barnet ska få komma till tals och uttrycka sin mening och att det ska vara avgörande för det beslut som fattas. En slutlig bedömning av vad som är barnets bästa måste ändå göras av vuxna som kan ansvara för beslutet.⁷⁶

4.4 Beslut om insats

Socialtjänstens utredning syftar till att utreda helhetsperspektivet hos barnet, det vill säga hur barnet mår, miljön kring barnet hemma och i skolan. Socialtjänstens uppgift är att bilda sig en uppfattning om barnet är i behov av skydd eller stöd. För att utreda bör socialförvaltningen dock inte kontakta barnet på skolan vilket går utöver vad sekretesslagstiftningen medger och är allmänt integritetskränkande.⁷⁷

När barn misstänks vara utsatt för brott i form av misstänkt våld eller sexuella övergrepp är det socialtjänstens uppgift att garantera barnet skydd. Vid misstanke om allvarligt brott mot barnet är det av vikt att utredningsåtgärder vidtas skyndsamt. Vid ett oförberett polisingripande av en vårdnadshavare skyddas barnet genom ett omedelbart omhändertagande med stöd av LVU. Socialtjänstens och polisen har därefter parallella utredningar.

4.4.1 Frivilliga insatser

Enligt 3 kap 5 § SoL ska socialnämndens insatser för den enskilde utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov samarbeta med andra samhällsorgan. Socialnämnden bör upprätta en genomförandeplan som beskriver hur beslutet om öppna insatser ska genomföras.⁷⁸ Öppna insatser kan vara samtalskontakt, kontaktperson eller kontaktfamilj. Det är framför allt unga som kan behöva sådant stöd i sin sociala situation. För föräldrar finns exempelvis familjerådgivning som öppen insats.

Om barnet kan få skydd med frivilliga insatser behövs inte ett ingripande med stöd av LVU. När en vårdnadshavare misstänks för brott mot barnet

⁷⁶ Prop. 2002/2003:53 s. 80

⁷⁷ JO 1996/97 s. 258

⁷⁸ SOSFS 2006:5 6 kap. 1 §

prövas i första hand om barnet kan skyddas utan tvångsåtgärder. Det kanske kan ske med en frivillig placering av barnet eller tillsammans med den vårdnadshavare som inte är misstänkt. Om det finns möjlighet kan barnet bo kvar hemma och den som är misstänkt får flytta. Socialtjänsten gör en bedömning om den misstänkte kan hålla en överenskommelse att inte träffa barnet.⁷⁹ Om frivilliga insatser inte lyckats genomföra eller att socialtjänsten inte kan garantera barnet skydd i dess hemmiljö kan insatser istället ske med stöd av LVU.

4.4.2 Insatser med stöd av LVU

Förutsättningar för tillämpning av LVU är att det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke enligt 1 §. Beredande av vård med stöd av LVU kan ske enligt 2 § LVU på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling skadas. Bestämmelsen anger att det är fråga om miljöfall. Beredande av vård kan även ske med stöd av 3 § LVU vilken handlar om den unges eget beteende.

För att socialnämnden ska kunna ingripa med tvångsvård ska det finnas en påtaglig risk för skada. Det är inte tillräckligt med övergående eller mindre betydande risk. Vidare ska det konstateras att risken för skada har en sådan inverkan på barnets hälsa eller utveckling att barnet har ett tydligt vårdbehov.⁸⁰

När det uppstår en sådan situation där barnet akut behöver komma under vård får socialtjänsten fatta ett beslut om att omedelbart omhänderta ett barn under 20 år enligt 6 § LVU;

- 1. om det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av denna lag, och*
- 2. rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.*

Socialnämndens beslut om ett omedelbart omhändertagande ska underställas länsrätten inom en vecka från den dag då beslutet fattades enligt 7 § LVU.

Vid misstanke om brott mot barnet och föräldrarna motsätter sig att barnet läkarundersöks kan ett LVU ingripande inte användas enbart som medel för att hämta barnet till läkarundersökning eller ett förhör hos polisen. Det måste föreligga ett vårdbehov enligt 11 § fjärde stycket LVU. I vårdbehovet kan däremot innebära en läkarundersökning av barnet.⁸¹ Ett barn under 12

⁷⁹ Socialstyrelsen, *Barn och unga i socialtjänsten* s. 93 ff

⁸⁰ Prop. 1989/90:28 s.108 se även RÅ 1995 ref 46 ang. riskrequisitet

⁸¹ JO 1994/95 s. 292, 1995/96 s. 92

år måste som ovan nämnts ha vårdnadshavarens samtycke för att kunna tas till läkare enligt 6 kap. 13 § FB. När barnet är över 12 år har hon eller han uppnått sådan mognad att det räcker med barnets eget samtycke.⁸²

4.4.2.1 Offentligt biträde i LVU mål

Enligt 39 § LVU framgår att ett offentligt biträde ska förordnas i ärenden angående beredande av vård enligt 2 och 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 § eller upphörande av flyttningsförbud enligt 26 §, eller överklagande enligt 41 § första stycket 1. Barnet och vårdnadshavaren får var sitt biträde enligt huvudregeln om det *inte* kan antas att det inte finns motstridiga intressen mellan barnet och vårdnadshavaren. Ofta finns motstridiga intressen i sådana ärenden och därigenom förordnas två offentliga biträden. Genom att förordna ett offentligt biträde vill man kunna tillvara ta den enskildes rätt inom förvaltningsförfarandet.⁸³ Ett offentligt biträde har olika funktioner beroende på till exempel barnets ålder, det vill säga barnets behörighet. Om barnet är under 15 år har det offentliga biträdet uppdraget även som ställföreträdare enligt 36 § andra stycket LVU. Ett uppdrag som offentligt biträde för ett litet barn innebär att barnet inte har någon lagreglerad autonomi och därför inte styr biträdets handlingar.⁸⁴ Barnet får genom företrädaren en självständig ställning gentemot vårdnadshavaren. En ställföreträdare ska ta ställning till hur han eller hon bäst företräder barnet. Det kan i sig göra att ställföreträdaren kommer i svåra avvägningssituationer.⁸⁵ Exempelvis kan det gälla situationer när ställföreträdaren har en annan åsikt än barnet om vilket är dennes bästa. I en sådan situation bör ställföreträdaren först beakta barnets önskemål och sedan avgöra vad han eller hon anser vara till barnets bästa.⁸⁶ Barnet är därmed beroende av ställföreträdarens vilja att ta tillvara på barnets olika intressen. I och med att barn är individer och har olika behov beroende på ålder och känslighet blir uppgiften för ställföreträdaren inte bara ett juridiskt arbete. Det är av stor vikt att ställföreträdaren har en förmåga att se barnet som en egen individ.

Enligt 26 § rättshjälpslagen (1996:1619) kan en advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget förordnas. Det föreligger härmed inget krav på särskild utbildning vad gäller barn.

⁸² Socialstyrelsens Allmänna råd 1991:3 s.115

⁸³ Prop. 1972:132 s. 170

⁸⁴ T. Mattsson, *Barnet och rättsprocessen* s. 183

⁸⁵ Prop. 1994/95:224 s. 46

⁸⁶ Prop. 1994/95:224 s. 57

4.4.3 Vårdnadsöverflyttning

Enligt 6 kap. 7 § FB anges att om socialnämnden får kännedom om omständigheter som kan medföra att barn far illa, till exempel när det förekommit våld i familjen, ska socialnämnden göra en utredning och ta ställning till om någon åtgärd behöver göras för att stödja eller skydda barnet. Om barnet har placerats på ett familjehem för vård ska socialnämnden enligt 6 kap. 8 § SoL minst en gång var sjätte månad överväga om vård av barnet i annat hem fortfarande behövs. Om barnet kan placeras i det egna hemmet ska detta också ske.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB. Enligt 6 kap 8 § FB kan vårdnaden om ett barn anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare när föräldrarna inte är lämpliga som vårdnadshavare eller om vårdnaden om ett barn ska överflyttas till familjehemsföräldrarna. De vårdnadshavarna som blir förordnade blir samtidigt barnets förmyndare. I förarbeten anges att frågan om en eventuell överflyttning ska övervägas i tillräckligt stor utsträckning. Om en förälder har dödat eller försökt att döda den andra föräldern bör socialnämnden väcka talan om överflyttning av vårdnaden. Detsamma när barnet har blivit utsatt för sexuella övergrepp. I dessa fall måste finnas en lämplig person att flytta över vårdnaden till. Det kan vara när det har visat sig att en placering på ett familjehem har visat sig positivt för barnet.⁸⁷

Om socialnämnden får veta att någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnaden är nämnden skyldig att göra en ansökan hos domstol enligt 6 kap 5 § socialtjänstförordningen.⁸⁸ Frågan om överflyttning av vårdnaden kan därmed endast upptas av nämnden.

⁸⁷ Prop. 2005/06:99 s. 44

⁸⁸ SFS 2001:937

5 Samverkan mellan myndigheter

Tidigare kapitel har redogjort för socialnämndens ansvar för barn som far illa eller riskerar att fara illa. Nämnden har härav ett långtgående utredningsansvar för dessa utsatta barn i Sverige. Om barnet behöver omhändertas för vård enligt LVU har barnet rätt till ett offentligt biträde som ska företräda barnet i dessa frågor vid länsrätten. Detta kapitel kommer att beröra samverkan mellan myndigheter. På vissa orter i Sverige har en försöksverksamhet pågått under två år vad gäller strukturell samverkan när barn misstänks vara utsatta för brott. Kapitlet har för avsikt att undersöka om barn erhållit ett bättre rättsskydd efter att det så kallade barnhuset har inrättats.

5.1 Bakgrund

I svensk rätt finns sedan gammalt en princip att myndigheter ska biträda och hjälpa varandra i möjligaste mån.⁸⁹ Enligt 47 § i 1809 års regeringsform finns bestämmelsen om att myndigheter ska ”räcka varandra handen”. Föreskriften syftade endast på en begränsad del och var främst gällande de ärenden vilka inte var sekretessbelagda. En mer allmän regel om samverkan saknades och med en tanke på att förvaltningen skulle bli mer effektiv och mindre beroende av indelningen i organisatoriska enheter med skilda verksamhetsområden skapades en ny regel om samverkan mellan myndigheter. I propositionen ”Ny förvaltningslag” betonas vikten av att myndigheterna ska sträva efter att uppnå samstämmighet och konsekvens trots att de har olika inriktningar.⁹⁰ Regeringen har därefter formulerat krav på centrala myndigheter att samverka över myndighetsgränser.⁹¹

En allmän regel om samverkan för myndigheter finns nu i 6 § förvaltningslagen (FL).⁹² Där stadgas att varje myndighet ska hjälpa andra myndigheter inom ramen för den egna verksamheten. Allmänna regler om samverkan finns även i 3 kap. 1, 4 och 5 § SoL. Enligt 3 § PolisL ska polisen samverka med andra organisationer och myndigheter vilkas verksamhet berör polisverksamheten. I 8 § hälso- och sjukvårdslagen (HSL) framgår att landstinget ska samverka med bland annat samhällsorgan i planeringen och utvecklingen av hälso- och sjukvården.

⁸⁹ Prop. 1973:90 s. 396

⁹⁰ Prop. 1985/85:80 s. 23

⁹¹ Prop. 1996/97 s. 124

⁹² SFS 1986:223

5.2 Skyldighet att samverka när barnet riskerar att fara illa

Efter utveckling inom barnrättsområdet har nya lagbestämmelser om samverkan mellan myndigheter införts i olika lagar för att skydda barnen i samhället. I propositionen om ”stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.” föreslogs ett starkare skydd för barnen genom en ny bestämmelse vilken anger att hälso- och sjukvården ska samverka med andra samhällsorgan, organisationer och andra som berörs när ett barn far illa eller riskeras att fara illa.⁹³ Idag har socialtjänsten som ovan nämnts, ett huvudansvar att tillse att samverkan mellan olika samhällsorgan, organisationer och andra som berörs kommer till stånd när ett barn riskerar eller far illa enligt 5 kap. 1 a § SoL.

I 3 § PolisL regleras samverkan mellan polis och socialtjänst. Där anges även att polis ska samarbeta med åklagarmyndigheten. Samarbeta ska också äga rum med andra myndigheter och organisationer vilkas verksamhet berör polisverksamheten. Vidare anges att det särskilt åligger polisen att fortlöpande samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dem om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem. I lagtexten står att andra myndigheter ska ge polisen stöd i dess arbete. I Rikspolisstyrelsens kommentar till 3 § anges att det utgör endast rekommendationer.

Samverkan kan bedrivas på olika sätt beroende på vilka förutsättningar som finns i kommunen. Myndigheterna arbetar med självständiga utredningar och fattar egna beslut.⁹⁴ Myndigheter har olika ansvar och därmed olika arbetsuppgifter. Viktigt är att betona ansvaret för respektive yrkesroll och behovet av att respektera varandras kompetens. Vid samråd kring barn är barnets behov av stöd och skydd det primära. Det kan uppstå svårigheter om inte samordningen fungerar. Exempelvis kan en förundersökning försvåras eller i värsta fall förstöras om socialtjänsten redan har träffat barnet och familjen och diskuterat brottsmisstankar innan bevisning har säkrats.⁹⁵ Gemensamma utbildningsinsatser för olika yrkesgrupper har visat sig vara bra för att respektera och samtidigt ha förståelse för de olika rollerna. Det kan även bidra i framtiden till att samverkan utvecklas.

5.2.1 Samrådsgrupper

I många kommuner finns samrådsgrupper där polis, åklagare, socialtjänst och hälso- och sjukvården ingår. Här kan diskuteras ärenden där en anmälan om brott har gjorts eller kommer att göras i anslutning till samrådet. I vissa fall kan ärenden avidentifieras för att kunna hjälpa barnet på bästa sätt utan

⁹³ Prop. 2002/03:53 s. 59

⁹⁴ Socialstyrelsen, *Barn och unga i socialtjänsten* s. 86

⁹⁵ Åklagarmyndighetens handbok, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn* s. 8

att röja känsliga uppgifter. På en del orter finns en fast mötestid och på andra orter sammankallas berörda myndigheter vid behov. Det förekommer även vid akuta ärenden att några i samrådsgruppen diskuterar ärenden per telefon.⁹⁶

5.3 Sekretessregler

Sekretessreglerna kan ibland upplevas vara ett hinder i samarbetet mellan myndigheter. För att underlätta arbetet vid samrådsmöten kan uppgifter som ovan nämnts, avidentifieras vid behov och därigenom undvika röjande av sekretessuppgifter. Varje tjänsteman företräder sin myndighet och bunden av den sekretess som gäller för myndigheten.⁹⁷ Sekretessen inom socialtjänsten är stark. Enligt 7 kap. 4 § SekrL gäller sekretess inom socialtjänsten för uppgift om enskilda personliga förhållanden om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Sekretessen gäller dock inte beslut om omhändertagande, beslut om vård utan samtycke. Inom hälso- och sjukvården finns motsvarande bestämmelse i 7 kap. 1 c § SekrL. I fråga om den brottsbekämpande verksamheten råder sekretess för uppgift som hänför sig till förundersökning enligt 5 kap. 1 § p. 1 SekrL.

Om en person samtycker får sekretesskyddade uppgifter lämnas ut enligt 14 kap. 4 § första stycket SekrL. Sekretessreglerna i hälso- och sjukvården samt socialtjänsten bryts vid misstanke om brott enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB eller brott som avses i lag med förbud mot könsstympning av kvinnor, mot någon som är under 18 år.⁹⁸ Med stöd av 14 kap. 2 § sjätte stycket SekrL. kan sekretessbelagda uppgifter i dessa fall lämnas till åklagare eller polis. Enligt 14 kap. 1 § SekrL framgår att myndigheter kan lämna uppgift till en annan myndighet om det följer av lag eller förordning. I 14 kap. 1 § SoL anges att myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma är skyldiga att lämna uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd. Enligt 14 kap. 2 § tionde stycket SekrL kan myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten utbyta information mellan varandra som rör barn och unga om det behövs för att barnet ska få nödvändig vård, behandling eller annat stöd. En sådan samverkanssituation kan vara aktuell när ett barn misstänks vara utsatt för misshandel eller sexuella övergrepp. Dock är detta en undantagssituation och ska därmed användas med urskiljning och varsamhet.⁹⁹

Sekretess gäller till skydd för underårig även i förhållande till vårdnadshavaren om det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgifterna röjs för vårdnadshavaren enligt 14 kap. 4 § andra stycket

⁹⁶ Barnahus 2008, s. 35

⁹⁷ JO 1987/88 s. 148

⁹⁸ SFS 1982:316

⁹⁹ Prop. 1990/91:111 s. 17

SekrL. Innan en sekretessbelagd uppgift lämnas till vårdnadshavaren ska en sekretessprövning göras i varje ärende för att skydda barnet.

5.4 Barnahus

I Sverige har samverkan kring barn som misstänkts vara utsatt för brott lett till utvecklingen av nedan beskrivna barnahus. Föregångare till barnahus finns på Island och i USA där utredningar visar goda resultat för de drabbade barnen och samhället i stort. År 1998 öppnade det första barnahúsid i Reykjavik på Island. Tanken med barnahus är att man ska minska påfrestningarna för barnet genom att resurserna finns samlade på ett ställe och då skapar en tryggare miljö.¹⁰⁰ I huset arbetar olika yrkesgrupper med olika vetenskaper vilket skapar positiva effekter för barnet. På barnhuset hålls förhör med barnet av förhørsledaren och kan följas av domaren, försvarsadvokaten, målsägarbiträdet och andra berörda personer via video monitor i ett angränsande rum. Om behov finns kan de kommunicera med förhørsledaren för att få bästa möjliga material. Förhören sker genom denna intervjuteknik kallad ”forensic interviewing”.¹⁰¹ Resultatet av barnhusets arbete på Island har varit positivt. Utredningarna har visat sig få ett gemensamt och djupare barnperspektiv och begränsat riskerna att barnet blir mer traumatiserad. Tilliten till de personer som arbetar med barnen har ökat samt både antalet fällande domar och ärenden som leder till åtal har ökat efter att barnhuset öppnat.¹⁰²

Regeringen i Sverige har genom ett beslut den 3 februari 2005 gett Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen och Åklagarmyndigheten i uppdrag att medverka till etablering av försöksverksamhet med samverkan under ett tak.¹⁰³ De städer som omfattas av projektet är:

- Kriscentrum för barn och unga i Malmö
- Barnhuset i Göteborg
- Barnahus i Linköping
- Barncentrum i Stockholm
- Barnkriscentrum i Sundsvall (nuvarande Stödcentrum för barn och unga i Sundsvall)
- Barn och Unga Hus i Umeå (nuvarande Barnahus Umeå)

Försöksverksamheten omfattar barn som misstänks vara utsatta för allvarliga brott. Tanken är att barnet inte ska behöva åka runt till olika platser för förhör och undersökningar under utredningens gång, vilket kan leda till ytterligare traumatisering för barnet. Utredningen av brott är på detta sätt anpassat till barnet och inte tvärtom. Barnet har möjlighet att få det

¹⁰⁰ Ds 2004:56 s. 67

¹⁰¹ Ds 2004:56 s. 67

¹⁰² Ds 2004:56 s. 68

¹⁰³ Ju 2005/1181/KRIM.

stöd han eller hon behöver under utredningen och man utgår från individens behov, ålder och mognadsgrad.¹⁰⁴

Målsättningen för den nya organisationen som växer fram är att etablera samverkan mellan myndigheter samt reducera antalet personer och platser som barnet kommer i kontakt med. Samtidigt vill man kunna erbjuda krisbehandling för familjen och samla kunskap och statistik kring barnmisshandel och sexuella övergrepp för att ge rådgivning och handledning i dessa ärenden.¹⁰⁵ Det är socialtjänsten som har varit mest aktiv i uppbyggnaden av barnhusen på de olika orterna. Vid samtliga barnhus finns fast personal med socionomutbildning.¹⁰⁶ Polis och rättsmedicin kommer dit och håller förhör och undersökningar av barnen.

5.4.1 Utvärdering av barnahus

Under pågående arbete har en utvärdering av försöksverksamheten blivit färdigställd om hur arbetet på barnhusen har gått. Syftet med nämnda utvärdering har varit att undersöka om och i så fall på vilket sätt barns rättigheter har stärkts genom att olika myndigheter har samverkat under ett tak. Ett annat syfte har varit att se om utredningarnas kvalitet har höjts. Jag kommer nu att undersöka utvärderingen och ge en kortare redogörelse för vad som framkommit.

I utvärderingen framgår att domare anser att svensk lagstiftning ger barn ett bra skydd mot övergrepp men att det finns utvecklingsmöjligheter i *hur* man tillämpar lagen. I tolkningen av artikel 19 ingår barns behov av skydd mot okänsliga undersökningar och skrämmande domstolsförfaranden. Av utvärderingen framgår att de utredningar och de undersökningar som genomförs på barnhusen är anpassade för barn.¹⁰⁷ Det har visat sig i utredningen att barnets rätt till information behöver ses över. Barn och föräldrar känner sig inte tillräckligt informerade. Det kan gälla information om varför en förundersökning har blivit nedlagd.¹⁰⁸

Barnhusen är i stort anpassade för barn men endast 20 % av polisanmälningarna leder till åtal.¹⁰⁹ Uppgiften om åtalsfrekvensen är dock generell och inte baserade enbart på orterna där barnhusen är stationerade. Det framgår av utvärderingen att det på vissa orter förekommer problem vad gäller de regelsystem som reglerar de samverkande myndigheternas verksamhet. I barnhusets verksamhet ingår fokus på både straffrättsliga och socialrättsliga regler. Straffrättens syfte är att reglera en handling vilken

¹⁰⁴ Ju 2004:1 s. 131

¹⁰⁵ Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under gemensamt tak vid misstanke om brott, delrapport 2006-06-15 s. 21

¹⁰⁶ Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under gemensamt tak vid misstanke om brott delrapport 2006-06-15 s. 56

¹⁰⁷ Barnahus, 2008 s. 94

¹⁰⁸ Barnahus, 2008 s. 97

¹⁰⁹ Barnahus, 2008 s. 94

bedöms utifrån brottsbalken och därigenom fattas beslut i domstol om eventuell straffpåföljd. Socialrättens syfte är att utifrån erfarenhet, kunskap och lokala socialpolitiska överväganden besluta om åtgärder som främjar den enskildes välfärd och skydd. Här finns två olika regelsystem som har olika karaktärer samt olika sekretessregler att följa. I huvudsak kan kopplas att barnhusets mål är att värna om barnets bästa när barnet varit utsatt för brott, till socialrätten och å andra sidan frågan om att utreda och beivra brott till straffrätten. Härigenom kan sägas att det förekommer normkonflikter mellan barnets bästa och en effektiv rättsprocess.¹¹⁰ Det har funnits tecken på tendenser till att det straffrättsliga intresset är i fokus. Detta har inneburit att den sociala professionen i viss mån uttryckt osäkerhet hur sekretessreglerna ska tolkas och tillämpas och som i sin tur leder till hinder för samarbete.¹¹¹ I fråga om aktörernas kompetens framgår att det finns ett behov av fortbildning. Exempelvis har inte alla poliser som förhör barn utbildning i hur man förhör barn. Bristen på utbildning förkommer enligt utvärderingen även hos åklagarna.¹¹²

Man kan säga att utifrån vissa aspekter har barnets rättsskydd stärkts genom etablering av barnahus. Förundersökning inleds i högre utsträckning, barnen tas emot i en barnanpassad miljö. Barnen kommer till tals genom förhör och undersöks medicinskt. Dessutom blir barnen tilldelade en särskild företrädare i högre utsträckning i de orter där barnahus finns.¹¹³

¹¹⁰ Barnahus, 2008 s. 95

¹¹¹ Barnahus, 2008 s. 96

¹¹² Barnahus, 2008 s. 101

¹¹³ Barnahus, 2008 s. 101

6 Analys

6.1 Barnkonventionen ökar barnets rättigheter.

Barnrätten är ett område som har fått ökad fokus i takt med utökad kunskap. Enligt BK finns krav på att beakta barnet som en egen individ med egna tankar och känslor. När barn är utsatta för brott är de särskilt utsatta just i det perspektivet att de är barn. Ett brott mot barnet kan få allvarliga konsekvenser för barnets utveckling och personlighet. BK har inneburit att Sverige fokuserat mer på barnets rättigheter och därmed även på barn som brottsoffer. Principen om barnets bästa har till exempel implementerats i svensk lagtext, 1 kap. 2 § SoL, 6 kap. 2 a § FB, 1 § femte stycket LVU och 17 § FuK.

De artiklar som är relevanta för barn som brottsoffer är framför allt artikel 3.1 om att barnets bästa ska sättas i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Vidare är artikel 12 viktig i sammanhanget, vilken anger barnets rätt att bli hörd och rätten att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Barnets rätt till skydd mot misshandel och sexuella övergrepp finns i artikel 19. Artikel 34 behandlar barnets skydd mot sexuell exploatering. Artikel 39 ger barnet rätt till att staterna ska vidta åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering och social återanpassning för de barn som blir utnyttjade eller utsatta för övergrepp, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Barnens rättigheter har ökat sedan tillkomsten av BK genom att det förs diskussioner och att man sätter press på beslutsfattare.

6.2 Barnets rättsskydd

Det är viktigt att barnets rättsskydd fungerar när ett barn misstänks vara utsatt för brott. Barnet har en begränsad möjlighet att utnyttja sina resurser på grund av att de är barn. De har varken den verbala eller den utvecklingsmässiga färdigheten som en vuxen person har. Om brottet har begåtts av en nära anhörig kommer även lojalitetsproblematiken in. Barnet kanske inte ens vill berätta vad som hänt. Barnet kanske känner skuldskänslor. På grund av att barn är särskilt sårbara brottsoffer har lagstiftaren valt att införa vissa särregler som skydd för barnet. En förundersökning ska till exempel bedrivas särskilt skyndsamt när målsägande är under 18 år och brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Förundersökningen ska vidare vara avslutad inom tre månader när det finns en misstänkt person. Förhör med ett barn ska planeras så att det inte uppkommer fara att barnet tar skada. Särskild varsamhet bör iakttas om

förhöret rör sexuallivet. Förhöret ska heller inte göras mer ingående än vad som krävs. Den som håller förhöret bör ha särskild kompetens för uppgiften. Dessa särregler i FuK visar på att barn som brottsoffer är särskilt utsatta och därmed behöver andra regler. Redan 1963 slog Högsta domstolen fast att vid ärenden som rör sexualbrott mot barn görs undantag från omedelbarhets- och muntlighetsprincipen i huvudförhandlingen för att skona barnen. Förhöret med barnet spelas i stället in med video som sedan visas i rätten. Försvaren och den eventuella företrädaren finns i ett angränsande rum och via TV monitor kan ställa frågor. Detta är fortfarande gällande praxis.

Att barnet kan vara part i process genom en särskild förordnad ställföreträdare tillhandahålls i viss mån rättsskydd. Barnet får genom ställföreträdaren insyn, har kommunikationsmöjlighet och möjlighet att överklaga beslut. I straffprocessen finns två varianter av ställföreträdare som har till uppgift att ta tillvara på barnets intressen under förundersökningen och huvudförhandlingen. En av dem benämns som särskild företrädare och förordnas till barnet när vårdnadshavaren eller någon som vårdnadshavaren står i nära förhållande till den som misstänks för brott mot barnet. En särskild företrädare tar över vårdnadshavarens befogenheter att ta tillvara barnets rätt under förundersökningen och huvudförhandlingen. Den särskilda företrädaren ska verka för att skapa en god kontakt med barnet. Han eller hon ska sätta barnets bästa i främsta rummet. Det innebär bland annat att skydda barnet mot kränkande behandling. Eftersom barn är individer måste personen som företräder barnet vara lyhörd och ha förmåga att lyssna på barnet. Den andra företrädaren benämns som målsägandebiträde och har liknande uppgifter som en särskild företrädare. Skillnaden är att målsägandebiträdet inte tar över vårdnadshavarens befogenheter att ta tillvara barnets rätt under processen.

Ett offentligt biträde företräder barnet i den socialrättsliga processen. Om barnet är under 15 år är det offentliga biträdet även ställföreträdare. Genom det offentliga biträdet får barnet en självständig ställning gentemot vårdnadshavarna. Det offentliga biträdet har till sin uppgift att utreda och ta ställning till hur han eller hon bäst företräder barnet. När ställföreträdaren har en annan åsikt än barnet om vad som är barnets bästa bör ställföreträdaren först berätta om barnets önskemål och sedan ange sin egen inställning vid förhandlingen i länsrätten.

Den särskilda företrädaren, målsägandebiträdet eller det offentliga biträdet kan vara advokat, biträdande jurist eller någon annan som är lämplig för uppdraget. I lag om särskild företrädare finns angivet vissa krav på personlig lämplighet för den som företräder barnet. Det anges att endast den som på grund av sina *kunskaper* och *erfarenheter* samt *personliga egenskaper* är *särskilt lämplig* får förordnas som särskild företrädare. För målsägandebiträdet samt det offentliga biträdet finns i regleringen inget krav på särskilda kunskaper, erfarenheter eller personliga egenskaper för att företräda barn och ungdomar. Att företräda barn och ungdomar i rättsliga sammanhang kan dock anses vara likvärdigt.

6.3 Samverkan mellan myndigheter

Det finns åtskilliga regler till skydd för unga i den sociala lagstiftningen. Socialnämnden är den myndighet och den aktör som ska verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden. Socialnämnden ska vidare följa med särskild uppmärksamhet barn och ungdom som visat tecken till en ogynnsam utveckling. Den ska också i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver och om hänsyn till den unges bästa motiverar det, vård utanför hemmet. Socialnämnden har dessutom ett specifikt ansvar att erbjuda brottsoffer stöd, särskilt om det gäller barn. Socialnämnden har vidare ett utredningsansvar när något kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd från nämndens sida.

Vad gäller samverkan har socialtjänsten ett huvudansvar för att samverkan förs mellan olika samhällsorgan, organisationer och andra som berörs när ett barn far illa eller riskerar att fara illa. De olika myndigheterna har olika ansvar och arbetsuppgifter men vid samråd är barnets behov av skydd det primära. Genom förekomst av barnahus i Sverige finns möjligheten att kunna skapa en så trygg miljö som möjligt för barnet. Barnahus kan vara ett led att i framtiden bättre ta till vara på barnets rättigheter. Barnet behöver inte slussas runt till olika platser under förundersökning för förhör och undersökning. Kompetensen finns i stället samlad på ett ställe där barnets skydd är det primära och där hon eller han kan få stöd och hjälp. Miljön är anpassad för barnet och på barnets villkor. Barnet blir sedd som en egen individ med egna behov. Av den färdigställda utredningen som hänvisats till i arbetet har framgått att de utredningar och undersökningar som görs på barnahusen är barnanpassade. Förundersökning inleds i högre utsträckning på de orter där det finns ett barnahus. Miljön på barnahusen är anpassad för barnet och barnet kommer till tals genom förhör. De problem som däremot har visat sig är att det på några barnahus förekommer svårigheter med att tolka sekretessreglerna när myndigheter samverkar. Det beror bland annat på att det föreligger två olika regelsystem. Ett vad gäller det straffrättsliga och ett annat vad gäller det socialrättsliga. Dessa är av två skilda karaktärer och har två skilda syften. I den straffrättsliga regleringen har polis och åklagaren som mål att utreda om en misstänkt har gjort sig skyldig till en handling som strider mot de lagar vi har i Sverige. I den socialrättsliga regleringen är målet att skydda barnet och se till barnets bästa. Det kan därmed finnas normkonflikter mellan barnets bästa och en effektiv rättsprocess. Problemet kan i första hand åtgärdas med utbildning rörande sekretessreglerna. I framtiden finns dock ett behov av att se över dessa regler och kanske förtydliga barnets bästa vid samarbetet mellan myndigheter.

6.4 Slutsatser

Barn är egna individer med egna rättigheter och ges enligt BK fullt och lika människovärde. Det är de flesta idag ense om. Sverige är ett föregångsland vad gäller barnets rättigheter men fortfarande finns mycket som kan bli bättre. När ett barn misstänks vara utsatt för brott har samhället en skyldighet att skydda barnet. Detta rättsskydd består bland annat i särregler i den straffprocessuella regleringen. Även i rättspraxis har särregler till skydd för barn utvecklats sedan många år tillbaka. I den socialrättsliga regleringen anges att föräldrarna har huvudansvaret för sina barn. Om omsorgen brister hos vårdnadshavarna kan samhället gå in och skydda barnet.

I arbetet har visat sig att ett barn inte har samma förutsättningar som vuxna i rättsprocessen av flera anledningar. En anledning är att barnet inte har någon rådande autonomi. Barnet saknar processkapacitet och kan inte själv föra sin talan i rättsprocessen. Detta har åtgärdats genom att barnet har rätt att få tilldelat sig en ställföreträdare (aktör) i rättsprocessen. Det kan vara ett målsägandebitråde, en särskild företrädare eller ett offentligt biträde. Syftet med dessa företrädare är att de ska stärka barnets processuella ställning och ta tillvara på barnets intresse samt lämna hjälp och stöd. Barnet är beroende av att personen som företräder han eller henne verkligen är intresserad av att arbeta med barn. Lika viktigt att personkemin stämmer mellan en vuxen person och dennes biträde är att det stämmer för ett barn och hans eller hennes biträde. Utsattheten för barn ligger i att barnet varken har den utvecklingsmässiga verbala förmågan eller kunskapen om sina rättigheter. Barnets rättsskydd har i viss mån stärkts genom barnets rätt till ställföreträdare i rättsprocessen. Rätten till insyn, att kunna kommunicera samt överklaga beslut och domar är grundläggande förutsättningar för att vara part i rättegång och därigenom uppnås grundläggande rättsskydd för barn. Att det i FuK finns särregler när barn ska höras visar på att lagstiftaren anser att barn är särskilt sårbara brottsoffer och som därigenom behöver extra skydd.

Socialnämnden är den myndighet som har ett långtgående ansvar gentemot barn som har ett behov av skydd och stöd. Socialnämnden ska se till barnets bästa. Vad som däremot är barnets bästa behöver inte alltid stämma överens med vad barnet själv tycker. I första hand ska stöd och skydd ges i nära samarbete med hemmen. Om ett barn misstänks vara utsatt för brott och behöver skydd är det socialtjänstens främsta uppgift att skydda barnet. Socialtjänsten har ett specifikt ansvar för de som blivit utsatta för brott, särskilt barn ska uppmärksammas när våld upptäcks i hemmet. Socialtjänsten har idag ett huvudansvar att se till att samverkan förs med andra berörda när ett brott mot barn begåtts. Samverkan mellan myndigheter har i framtiden möjlighet att bli än mer verkningsfullt vid de orter där ett barnahus är beläget. Barnahus är som ovan nämnts ett relativt nytt institut i Sverige och arbetar med att barnet ska komma till en trygg och barnvänlig miljö när barnet misstänks vara utsatt för brott. Barnet slussas inte runt i rättsmaskineriet utan berörda aktörer finns istället på plats i barnahuset. Där utförs förhör, medicinska undersökningar och samtal med barnet. Stöd och

hjälp finns nära tillhands. Fler företrädare har förordnats i dessa orter. Sammanfattningsvis kan sägas att etablering av barnahus ger ett ökat rättsskydd för barnet. Det finns dock en del att förbättra med hjälp av information till barnen och utbildning av dem som kommer i kontakt med barnen. En viktig del är förstås utbildning av gällande rättsregler så att eventuella tolkningssvårigheter i fråga om sekretessen kan avhjälpas. Här kan även behövas en översyn av sekretessreglerna vad gäller struktur och tydlighet så att principen om barnets bästa kan tillgodoses.

Jag anser att det behövs mer forskning kring barnets upplevelser i samband med att brott mot barnet har begåtts. Det är inte alltid så att barnet reagerar som vi vuxna tror att ett brottsoffer ska reagera. Med tanke på att ett barn är under utveckling behövs ett mer flexibelt system som har ett ökat fokus kring barnet samtidigt som rätts säkerheten i processen inte får tummas på. Ett barn har inte samma kunskapsnivå som en vuxen person och kan därmed inte tillmätas samma krav. Här ligger svårigheter som enligt min mening kan öppnas med mer forskning om barn som brottsoffer. Barnet är särskilt utsatt till sin natur och dessutom begås denna typ av brottslighet ofta av en person i barnets närhet vilket han eller hon vanligtvis känner lojalitet med och som därmed försvårar situationen. Någon typ av förändring i rättsprocessen för att möta barns utsatthet som målsägande är viktig för framtiden. Genom satsning på utbildning om hur barn tänker, talar och utvecklas i olika stadier för de aktörer som företräder barn samt domare och nämndemän skulle enligt min mening barnets rättsskydd öka.

Avslutningsvis behandlar arbetet den kritiska granskningen av gällande rätt angående barns rättsskydd i lag om målsägandebiträde och lag om offentligt biträde. Vad som framkommit av min granskning är att lagstiftningen skiljer sig åt i fråga om lämplighetskrav angående de aktörer som företräder barn i rättsliga sammanhang. I lag om den särskilda företrädaren stadgas att den som på grund av *sina kunskaper* och *erfarenheter* samt *personliga egenskaper* är *särskilt lämplig* för uppdraget får förordnas som särskild företrädare för barnet. Vad gäller lag om målsägarbiträde samt lag om offentligt biträde (rättshjälpslag) stadgas inte likvärdiga krav, vilket det enligt min uppfattning är anmärkningsvärt. Aktörerna som företräder barn i dessa typer av mål arbetar i stort sett med likvärdiga arbetsuppgifter, det vill säga att företräda barn i domstol. Det är därmed enligt min uppfattning av synnerlig vikt att dessa aktörer ska ha samma krav på personlig lämplighet vad gäller kunskap, erfarenhet samt personliga egenskaper. Slutsatsen är att jag anser att lagstiftningen bör ändras genom att det i dessa tre lagar får likvärdiga lämplighetskrav gällande de aktörer som företräder barn. I detta lämplighetskrav bör också enligt min uppfattning vara personer som har särskild utbildning rörande barn. Att i framtiden utbilda särskilda barnrättsjurister skulle barnets rättsskydd öka, som ett ytterligare steg i rätt riktning.

Käll- och litteraturförteckning

Barnahus –försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn, Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicin, Socialstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Delrapport 2006-06-15

Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn, Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicin, Socialstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Sammanfattningen av utvärderingens resultat, Edita Västra Aros AB, Västerås 2008

Bring, T. Diesen, C. Schelin, L. Förundersökning, andra upplagan, Norstedts Juridik, Göteborg 2001

Bring, T. Diesen, C. Wharen, A. Förhör, andra upplagan, Nordstedts Juridik AB, Elanders Gotab, Stockholm 2004

Dahlström-Lannes Monica, Mot dessa våra minsta, Om barns rätt till skydd mot sexuella övergrepp, Rädda barnen förlag 1994-02

Diesen C. Hellner Gumpert C. Lidblad, F. Sutorius, H. Sexuella övergrepp mot barn, Bevis 6, Norstedts Juridik, Stockholm 2001

Ewerlöf G. Sverne T. Singer A. Barnets Bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar, femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2006

Lindgren, M. En nationell handlingsplan, Brottsofferarbetet inom polisen, Rikspolisstyrelsen, EO Print juni 2003

Lindgren, M. Pettersson K-Å & Hägglund, B. Utsatta och sårbara brottsoffer, Jure förlag AB Stockholm 2004

Mattsson, T. Barnet och rättsprocessen, Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård, Wallin & Dahlholm Boktryckeri AB Lund 2002

Sonander, A Att arbeta med barn som brottsoffer, en rättssociologisk studie, Media-Tryck sociologen, Lund 2008

Sutorius, H. Kaldal, A. Bevisprövning vid sexualbrott, Upplaga 1:1 Norstedts Juridik, Elanders Gotab, Stockholm 2003

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1979/80: 1 om socialtjänsten

Prop. 1972:132 med förslag till lag om ändring av rättshjälpslagen m.m.

Prop. 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m.

Prop. 1981/82:168 om vårdnad och umgänge m.m.

Prop. 1985/86:80 om ny Förvaltningslag

Prop. 1987/88:107 om målsägarbiträde

Prop. 1989/90:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar

Prop. 1993/94:26 Utvidgad rätt till målsägandebiträde

Prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen

Prop. 1997/98:182 Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.

Prop. 1998/99:133 Särskild företrädare för barn

Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m.

Prop. 2001/02:72 Ändringar i regeringsformen - samarbetet i EU m.m.

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m. m.

Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler

Prop. 2005/2006:166 Barn som bevittnat våld

Statens offentliga utredningar

SOU 2000:42 Barnmisshandel, Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder.

SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet - FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige

Departementserien

Ds 2004:56 Barnen i brottets skugga

Justitiedepartementet

Ju 2004:1, Anmälan ock utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsofferutredningen, Elanders Gotab AB Stockholm 2005

Ju 2005/1181/KRIM Regeringsbeslut

Socialstyrelsens författningssamling

SOSF 2006:12 Socialstyrelsens Allmänna råd om handläggningen och dokumentation av ärenden som rör barn och unga

SOSF 1991:3 Socialstyrelsens Allmänna råd Sexuella övergrepp mot barn

Övriga publikationer från socialstyrelsen

Socialstyrelsen, sexuella övergrepp mot barn, Polisförhör av barn. En studie av 193 polisanmälda ärenden, Ann-Christin Cederborg, Kopie Center, Stockholm, februari 1999

Socialstyrelsen, Barn och unga i socialtjänsten, Utredda, planera och följa upp beslutande insatser, Bergslagens Grafiska, Lindesberg, första upplagan andra tryckningen november 2006

Justitieombudsmannen

JO 1994/95 s. 292

JO 1995/96 s. 92

JO 1996/97 s. 258

JO 2005/2006 s. 95

Övrigt

Åklagarmyndigheten Handbok, Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, Utvecklingscentrum Göteborg Maj 2006 (uppdaterad juli 2007)

Webbplatser

Brottsförebyggande rådets webbplats. Tillgängligt på <http://www.bra.se>
081002 kl. 11.08

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från Högsta domstolen

NJA 1963 s.555
NJA 1993 s. 616
NJA 1994 s. 268

Rättsfall från Hovrätterna

RH 1987:64
RH 1994:2

Rättsfall från Regeringsrätten

RÅ 1995 ref 46